

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 23.

Ljubljana 6. decembra 1929.

Leto 3.

E. Justin: Miklavž (lesorez)

N. Tassin

„Tigrova“ sreča in poraz

Clémenceaujevi uvodniki — Ali mora postati minister ali pa ga je treba ustreliti — Diktatura do strelskih jarkov — Zmagoslavje in protiudarec

Prva dobrina, ki postane žrtev vojne, je svoboda. Ko odhajajo vojaki pod zastave, se začne tudi mobilizacija cenzorjev. Tisku obesijo nagobčnik, svobodo uklenejo v verige.

Tako se je zgodilo tudi v Franciji. Od 1. avgusta 1914 dalje so govorili vsi francoski listi, tudi glasila levičarskih radikalov, enoten uradni jezik. Ponavljali so to, kar je rekla vlada. Med Francozi je veljal za sovražnika domovine vsak, ki bi se bil drznil kritizirati vlado in njeno početje.

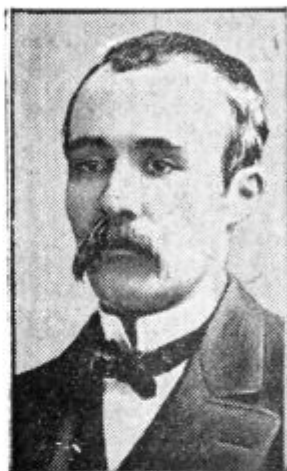
En sam list ni bil s tem stanjem zadovoljen in se je protivil cenzuri. To je bilo Clémenceaujevo glasilo »L'Homme libre« (Svobodni človek). Tisti Francozi, ki so hoteli izvedeti vsaj nekaj resnice o vojni, so kupovali ta dnevnik.

Živo mi je v spominu neki članek v tem listu. Nemci so zmagovito prodirali. Uradna poročila so skušala to dejstvo prikriti ali vsaj zasenčiti. Samo v nekem obvestilu glavnega stana je bilo čitati med vrstami, da se razvija bitka ob Sommi. Millerand, ki je bil tedaj vojni minister, je izrazil svoje popolno zadovoljstvo nad položajem. Pritrjeval mu je ves tisk, ki je hitel ponavljati, da ni nobene nevarnosti.

Clémenceau pa je bil drugačnega naziranja. Bil je preverjen, da je mnogo povoda za vznemirjenje. Napisal je uvodnik z naslovom: »Na Sommi!!!«. Trije klicaji so naznačevali vso resnost položaja. »Uradno poročilo priznava, da se bije bitka na Sommi.« je tedaj pisal Clémenceau. »Treba je že, da je človek bebec, da ne čuti udarca v lice.« so se glasile njegove besede. »Mar misli vlada, da nas je v nekaj tednih vojne zapustil spomin in ne vemo več, kje je Somma? Gospod vojni minister, ki razširja po vsej Franciji svoje izjave o zadovoljstvu nad položajem, nas pač smatra za popolne idiote? Vprašam gospoda Milleranda, kako je prišlo do tega, da se vrše boji proti Nemcem že na Sommi?«

Takšne in podobne članke je pisal Clémenceau v svojem »L'Homme li-

bre« dan na dan. Vivianijevo ministristvo je bilo v zadregi in ni znalo, kaj naj ukrene zoper njega. Nihče ni imel veselja spoprijeti se s »tigrom«, ki je

Clémenceau v starosti 32 let (kot pariški župan)

vsem skupaj in vsakemu posebej vlival takšen strah. Po drugi strani pa se ni smelo in moglo dopuščati, da bi smel imeti edini Clémenceau svobodno besedo.

»Treba mu je izročiti vso moč, ali ga pa ustreliti.« je pisal list »Intransigent« o njem. Sodba je bila kratka. Izražena je bila v besedah: »Conseil des ministres ou Conseil de Guerre« — ministrski svet, torej imenovanje Clémenceauja za ministra ali pa vojno sodišče. To se pravi najstrožji postopek proti Clémenceauju na podlagi izjemnih določb.

Tedaj se še niso mogli odločiti, da bi ga napravili za ministrskega predsednika. Pet in sedemdesetletnega starca pa tudi niso mogli postaviti pred vojno sodišče, zakaj vojna je baš bila, ki je napravila Clémenceauja za enega najpopularnejših mož v Franciji. Zato so izbrali srednjo pot. Pridelili so mu cenzorja v osebi spretnega diplomata in so

menili, da bodo na ta način dobili oblast nad njim. Ampak »tiger« si je kmalu nabrusil zobe in je pokazal kremplje. Takoj v naslednji številki lista je zapisal: »Če bo cenzura prepovedala kakšen moj članek, ga bom poslal čitateljem mojega lista po pošti; in če bo zadržala tudi pisma, bom začel svoje misli predavati.«

Vljudni cenzor se ni čutil prizadetega in je storil svojo dolžnost. Tedaj je Clemenceau prekrstil svoj list in mu dal ime »L'Homme enchaîné« (Uklenjeni človek).

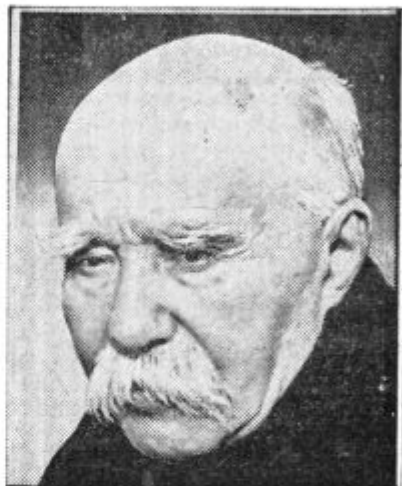
Tri leta je Clemenceau snoval zvijače, da bi navzlic cenzurnim predpisom kritiziral potolčene generale, nesposobne intendante, ministre in Poincaréja, predsednika republike. Zakaj edinele Clemenceauju so zaupali čitatelji. Čim kočljivejši je postajal položaj, tem več oči se je obračalo v Clemenceauja, da, samo na njega. On je bil edina nada države. In našlo se je zanj mesto — izvolili so ga bili za predsednika v senatu vojne komisije.

Jesen 1917. Francozi so napeli vse sile. Tedaj so prišli v zavezniški Rusiji na krmilo boljševiki. Ruska fronta se je zlomila. Osrednjim državam je na ta način postalo mogoče, vreči na zapadno fronto cele armade.

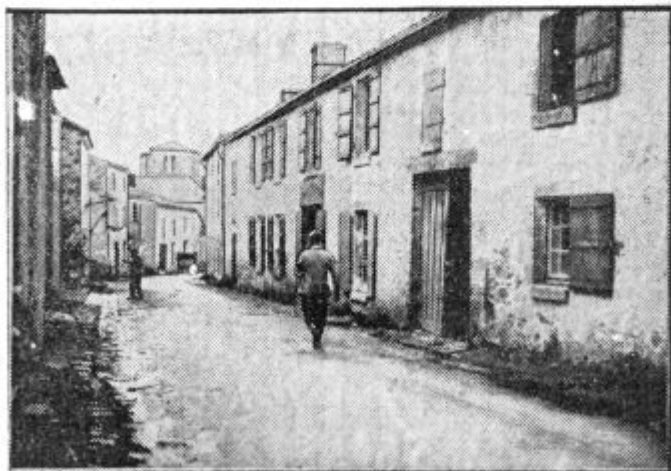
V tem kritičnem trenutku so se obrnili pogledi vseh Francozov na Clemenceauja. Celo predsednik republike je pozabil vse osebne spore in ga je pozval na čelo kabineta. Bila je podoba, da stavi Francija vse nanj, na zadnjo

karto. Vedelo se je, da bo Clemenceau uvedel brezobzirno diktaturo, a s tem se je javno mnenje že vnaprej pomirilo. Zakaj Francija ni razpolagala z nobenim možem, ki bi bil imel toliko nezlomljive energije kakor on.

Clemenceau očitno ni pričakoval takšne rešitve. Iz predsednikovega gradu se je podal naravnost k svojemu zdravniku in ga je vprašal, če lahko računa z enim ali z dvema letoma življenja. Sicer, je dejal, ni nikakega smisla, da prevzema nase odgovornost tako težkega trenutka. Zdravnik je izjavil, da je dovolj trden za nalogo, ki si jo je bil

Zadnji posnetek Clemenceauja pred smrtjo

Clemenceaujeva rojstna hiša v Mouilleronu su Pareds

zastavil. Nato si je Clemenceau velel dati hudega štrupa — za primer, da bi mu akcija izpodletela. Šel je nazaj k Poincaréju in mu javil, da sprejme ponudbo.

Bil je star 77 let. Znale so njegove besede iz tega časa: »Vse, kar vas je, bom pomladil!« Tako je govoril starec, ki se je rogat starosti, mislil pa je na generale, ki so bili po njegovem prestopu na vodstvo armade.

Sestavil je vlado brezbarvnih osebnosti, čijih imena so se zopet dvignila iz reke pozabljena. Gustave Hervé, takisto nagajivec v francoskem tisku, je imenoval v svojem listu »La Victoire« to vlado »Clemenceaujeve pisume«. In v resnici so bili njegovi ministri samo statisti v kabinetu »tigra«, nič več nego izvrševalci njegove samovoljnosti. Clemenceau jih ni smatral niti za tako resne, da bi jim povedal važnejše stvari, zlasti, kar je bilo vojnih zadev. Bal se je namreč nemolčečnosti svojih tovarišev. Z njemu samemu lastno ironijo je pozneje dejal o tem času, da je zdemokratiziral idejo vlade; pokazal je namreč, da lahko vsak postane minister in da mu niso za to potrebne kakšne sposobnosti.

O Clemenceaujevi vlogi med vojno se še vedno razpravlja. V svečanih govorih, ki so se oglašali v Franciji po zmagi, so ga proslavljali kot rešitelja domovine, kot moža, ki je vcepil Franciji novih moči in jo s tem vodil k zmagi. Ljudstvo mu je dalo laskavi pridevek »oče zmage« — »le père de la victoire«.

Nedvomno je, da je delal čudeže v pogledu energije. V duši tega v boju ojeklenega moža je ležala neizčrpna zaloga sile. Ustanovil je svojo osebno diktaturo na fronti in v zaledju. Zapiiral je nasprotnike in ni štedil niti popularnih osebnosti, na priliko bivšega ministrskega predsednika Caillauxa in notranjega ministra Malvyja. Cenzura, proti kateri je tako grmel, ni bila v Franciji še nikoli tako ostra kakor tedaj. Komaj je prišel »Uklenjeni človek« na krmilo, že je vsem zamašil usta in je vse uklenil v verige.

Neutrudno je obiskoval fronto, imel ognjevite nagovore. Govoril je v najsprednejših bojnih jarkih, v bobnečem ognju je vzdoburjal vojake in jim vlivljal poguma. Generala Joffreja, ki mu je bil v poveljevanju prepočasen, je nadomestil z generalom Fochom. Temeljito je

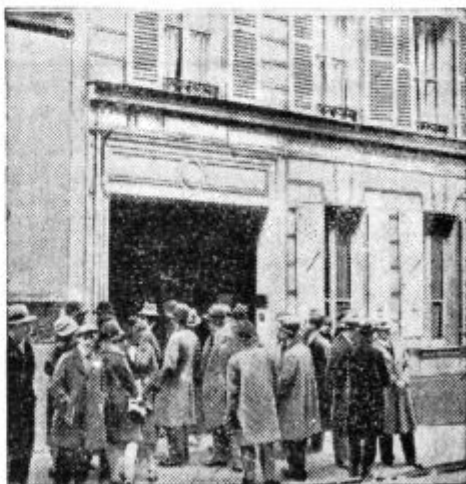
prečistil glavni stan. Celo Angleže in Američane je vpregel v jarem svoje diktature in vsi so voljno prenašali njegovo tiranijo. Nikomur ni prišlo na misel, da bi protestiral zoper to početje; njegova resnična moč je vsem imponirala in si vse podvrgla.

Sloviti pesnik in vodja nacionalistov Maurice Barrès je zapisal, da bi morali Francozi postaviti Clemenceauju na vsakem trgu spomenik iz zlata.

Če Francija ni storila tega, se je zgodilo samo zategadelj, ker je porabila vse svoje zlato v vojni. Toda ko so proglasili premirje in so se v parlamentu med grmenjem strelav orili glasovi o zmagi, je bil v zbornico vstopivši Clemenceau deležen takšnih ovacij, kakršnih ni bilo v burbonskem gradu nikoli poprej.

Na ustnicah vseh ljudi so ležale besede: »Le père de la victoire«. Od povsod so prihajala odposlanstva in deputacije, da se mu poklonijo. Kakšnih deset mest ga je izvolilo za častnega mesčana. Francoska Akademija ga je izvolila za častnega člana — dasi ni prosil za to čast, kakor velewa stoletna tradicija. Clemenceau je odbil celo običajni govor in ni počastil tega, o čemer sanjajo učenjaki in umetniki, niti s svojim obiskom.

Poldrugo leto je poslušal slavospeve, ki kar niso hoteli utihniti. Seveda vsa ta hvala ni bila iskrena. Pod besedo se je mnogokje skrivala prikrita mrznja.

Hiša v Rue Franklin v Parizu, kjer je Clemenceau umrl

To se je pokazalo pri predsedniških volitvah. Zdelo se je, da je Clemenceau edini kandidat za to najvišje vladno mesto. Sam je bil preverjen, da bo sigurno izvoljen. Usoda pa je namenila strahovit udarec njegovemu častihlepu.

Clemenceau je bil človek, ki je vsem vodilnim državnikom v Franciji instinktivno vlival strah. Preveč mržnje je bil posejal okoli sebe. Preveč neusmiljeno je tiščal vse okoli sebe k tlom. Francozi so se bali njegove sedem let trajajoče diktature v Elzeju. Z malimi izjemami so bili vsi francoski predsedniki dotlej več ali manj moške brez barve, dekoracijske figure, ki jim ni pristojala nikoli odločilna beseda v vladnih poslih. Da bi se to ponovilo pri Clemenceauju, ni bilo misliti. Kajti on ni bil rojen za predsednika, ampak za diktatorja, za vsemogočnega kapetana državne ladje.

Za Clemenceaujevim hrbtom so pod Briandovim vodstvom skovali zaroto proti njemu. Postavili so mu kot protikandidata Deschanela. Šahovska poteza se je posrečila. V poskusnih volitvah je bilo za Clemenceauja oddanih 389 glasov, za njegovega nasprotnika pa 408 glasov. S tem je bila Clemenceau-

jeva usoda zapečaten. Vznevoljen zaradi tega, kar se je zgodilo, se je Clemenceau odpovedal kandidaturi.

Naslednjega dne je bil Deschanel izvoljen za predsednika republike. Čutil je pač vso kočljivost položaja in je hotel svojemu potolčenemu nasprotniku osladiti grenko pilulo. V zahvalnem govoru pred zbornico je pel Clemenceauju hvalo, imenoval ga je »velikega Francoza«, ki mu gre na vekomaj hvala domovine.

Po seji je hotel Deschanel obiskati Clemenceauja. Ko pa je služabnik javil Clemenceauju obisk, je ta zarjul, da je oni lahko slišal skozi vrata: »Povejte mu, da me ni doma!«

Poslej se je Clemenceau umaknil iz političnega življenja. Njegova okolica pripoveduje, da ni v zadnjem času čital niti političnih listov. V zadnjih letih je še prepotoval Afriko in Azijo ter lovil četveronoge tigre.

Njegov tajnik pripoveduje, da je včasih po cele ure presedel v študijski sobi sredi azijskih malikov in negibno strmел v eno in isto točko. Njegovo življenje je bilo pač tako polno, da bi ga lahko izpolnil s tucatom drugih.

Dr. med. Alfred Froehlich

Človeško telo v številkah

Človeško telo vsebuje kakih 360 do 400 večjih in manjših živčnih debel, ki jih tvorijo fina, prostemu očesu nevidna živčna vlakna. Število vlaken, ki se stekajo v vidni živec, cenijo na več ko pol milijona. Ostali možganski živci, med njimi slušni in obrazni živec, imajo na vsaki strani po kakih 100.000 vlaken, vlaken, ki vodijo k mišicam in drobovju, odnosno onih, ki iz njih prihajajo, je več ko 800.000. Živčno vlakno povprečno ni debelejšje od sedem tisočink milimetra; treba bi bilo tedaj položiti kakih 1500 živčnih vlaken drugo poleg drugega, da bi dosegli širino enega samega centimetra.

Krvi je v telesu odraslega človeka nekako trinajstinka njegove teže, tedaj 4 in pol do 5 in pol kg. Četrtnina je v jetrih, četrtnina v mirujočih mišicah, četrtnina v srcu in velikih krvnih ceveh. Kri sestoji iz krvne tekočine in zelo majhnih, prostim očem nevidnih teles, tako zvanih krvnih teles. Rdeča krvna

telesca so tako majhna, da je v kubičnem milimetru krvi, to je v kocki z robovi po milimeter, pri moškem povprečno pet in pol milijona (pri ženski nekaj manj) teh teles, ki imajo obliko ploščic. V teh ploščicah je železo vsebuječe krvno barvilo, tako zvani hemoglobin, ki podeljuje krvi njeno posebno rdečo barvo in ki dobiva iz vdihanega zraka za življenje neobhodno potreben kisik, ki ga dovaja s krvnim obtokom vsem organom.

Kubični milimeter krvi vsebuje, kakor smo že omenili, kakih pet milijonov rdečih krvnih teles. V enem gramu jih je tedaj tisočkrat toliko, to je pet milijard, v litru krvi spet tisočkrat toliko, to je pet tisoč milijard ali pet bilijonov. Ker je vsako rdeče krvno telesce ploščica s premerom kakih sedem tisočink milimetra in — če merimo ob robu — visoka dve tisočinki milimetra, bi dobili, če bi vsa krvna telesca položili drugo poleg drugega, dolžino 200.000 kilome-

trov, to je mnogo več kakor pol razdalje z zemlje na luno. Če bi jih zložili drugo vrh druge, bi dobili steber, visok domala 60.000 km — to je poldrugi obseg zemlje ob ravniku.

Srce utriplje pri zdravem odraslem človeku 71- do 72 krat v minuti, v letu tedaj 36 milijonkrat. Novorojenčevo srce je seveda mnogo naglejše, utriplje namreč 136 krat v minuti, srce petletnega dečka 80 krat, 10 do 15 letnega otroka 78 krat, 72 utripom odraslega moža odgovarja kakih 80 utripov pri ženski. V vodoravni legi se zmanjša utrip na kakih 65 do 68 na minuto, po zmernem naporu mišic narase na 84 in več. Po daljšem napornem teku se utrip zviša na 140 in še več: šele čez kake pol ure, včasih šele čez uro preide srce v normalno delovanje. Po izdatnem obedu se utrip poveča za 8 do 16 na minuto, narobe pa udarja srce potečega se človeka mnogo počasneje: po 24 urnem postu pade utrip pri siceršnjem mirovanju na 54 in manj.

Z vsakim utripom vrže srce iz svojih prekatov kakih 60 gramov krvi v krvne posode, 20 utripov odpravi tedaj več ko liter krvi. Potemtakem bi moralo po 80 utripih — v 60 sekundah — vsa kri, kar je v telesu, pasirati srce; verjetno pa je, da se krvni krogotok sklene še mnogo prej.

Odrasel človek dahne povprek 16 krat v minuti, to je v uri 1000 krat, na dan 24.000 krat, na leto 87 milijonkrat in v 70 letnem življenju kakih 650 milijonkrat, 650 milijonkrat se tedaj v življenju razširi prsni koš, v resnici pa še večkrat, zakaj novorojenec dahne 40 krat, otrok od 16 do 40 krat, a pri vsakem razburjenju se število dihljajev poveča.

Pri mirnem dihanju vsrka človek kakega pol litra zraka, to da v štiri in dvajsetih urah kakih 12 tisoč litrov, od katerih je petina kisik, ostalo pa dušik. Človek porabi tedaj za dan in noč približno dva in pol kubična metra kisika. V spanju diha človek za četrtino počasneje. V sedemdesetletnem življenju potrebuje torej kakih 350 tisoč kubičnih metrov zraka, kar odgovarja nekako vsebini prostora, ki je 3 in pol metra visok, sto metrov širok in prav toliko dolg, tedaj toliko, kolikor vsebuje zrak prav velika dvorana.

Namestu vdihanega kisika izdiha človek ogljikovo kislino, ki nastane kot

končni produkt delovanja organov, sicer na liter vdihanega kisika nekako devet decilitrov ogljikove kisline. V lastnem izdihanem zraku ne vzdrži nobena toplokrvna žival delj kakor nekaj minut; v ogljikovi kislini, ki jo pljuča izdihavajo v toliki množini, bi morale neizogibno nastopiti zadušenje. A ne izdihavamo samo ogljikove kisline, nego tudi vodo v obliki pare, povprek pol litra na dan, kar da v količkaj dolgem življenju 126 hektolitrov.

Neverjetno velika je tudi količina izločenih prebavnih sokov. Na dan liter do poldrugi liter slin, več litrov želodčnega soka, pol litra žolča. Seči izloči človek navadno ne več ko poldrugi liter na dan. A navzlic temu bi lahko ž njo v sedemdesetih letih napolnili tri sto hektolitrov. Znoja izloči človek povprečno 700 do 900 gramov na dan.

Razen 312 kosti ima človek nekaj sto mišic, ki razvijajo precejšnjo silo. Mečne mišice lahko dvignejo z vsakim kvadratnim centimetrom prereza 4 do 10 kg, izteznice na nogi 6, upogibne mišice golena 8, upogibne mišice na lehtih 7 do 9 kilogramov. Moč ledij se računa po največji teži, ki jo moreš vzdigniti z obema rokama s tal. Pri petnajstletnem dečku znaša 80 kg, pri 20 letnem mladeniču 130, pri 25 letnem 153, pri 40 letnem možu 122, 50 letnem 101, 60 letnem 92 kg. Odgovarjajoče številke za lepši, a šibkejši spol so: 51 kg (15 let), 74 kg (20), 82 kg (25), 59 kg (50). Tlačna sila obeh rok je povprek pri moškem 56 kg (15 let), 78 kg (20), 83 kg (25), 85 kg (35 let), pri ženskah pa dokaj manjša. Celotni delovni učinek se ceni pri človeku na desetino konjske sile, 7 meterskih kilogramov na sekundo. Nepričakovano veliko je delo, ki ga opravlja srce. Srčna mišica opravi pri teži kakih 300 gramov v 24 urah 30 do 60 tisoč kilogram-metrov, ker pri vsakem skrčenju iztisne kri s pritiskom, ki bi pognal vodni curek več ko dva metra visoko.

Kemične pretvorbe v telesu dosežejo v teku življenja nepričakovano velike množine. V sedemdesetih letih bi človek »dobavil« 840 kg srčne kisline, 75 kg fosforne kisline in 420 kil kuhinjske soli.

V kemičnem pogledu je človeško telo sestavljeno iz 67,5 odst. vode, 20 odst. beljakovin in kakih 10 odst. raznih soli. Potemtakem je v telesu, ki tehtja 70 kg, 47 in četrt kg vode, 14 kg belja-

kovin, malo manj ko 2 kg tofšče in 7 kg soli. Kostni sistem — okostje — je razmeroma siromašen z vodo: vsebuje je le 50 odst. Pepela dajo kosti 22 odst., medtem ko ostane po mišicah, če jih upepelimo, le malo več kakor 1 odst. pepela, po jetrih pa tudi nekako 1 odst.

Vsak človek ima naposled v sebi kakor 3 do 5 gramov železa, od njih več kakor polovico, po priliki 2.4 do 2.7 grama, v rdečem krvnem barviu, tako zvanem hemoglobinu; iz te množine sicer ne bi mogli skovati ne noža ne podkve, zato pa čisto spodoben žebelj.

John Galsworthy

Črna suknja

John Galsworthy

Stari general, potomec ruske plemenitaške rodbine, ki je v svetovni vojni povečeval celi diviziji in postal končno ubog emigrant, je sedel v svoji podstrešnici v praškem starem mestu na polomljenem stolu pred revno zakurjeno pečjo. Njegova suha, visokopleča postava je bila nagnjena naprej. Držal je modrikasti roki nad pojemajočim plamenom, kajti imel jih je že sedemdeset in njegova kri se je pretakala leno in mrzlo. Ko se je od svojih prijateljev, ki jih je obiskoval ob nedeljskih večerih, vračal domov, je deževalo, zato je visela pred pečjo na drugem od obeh polomljenih stolov skrbno razprostrta njegova suknja.

General je imel navado, da si je ob nedeljah zvečer zakuril peč, če so mu njegova sredstva količkaj dopuščala. Ta ceremonija, ki je pričarala gorkoto, mu je podaljšala tri ure, ko se je nahajal vsak teden v obleki gentlemana v enakovredni družbi. In tako je imel navado sedeti pred pečjo v edini obleki, ki jo je imel in ki je bila sicer že stara in ob šivih obrabljena, toda v bistvu moderna, pušil je smotko, ki jo

je prinesel s seboj in mislil na preteklost. V takih trenutkih sedanost zanj skoraj ni obstojala.

Dan za dnevom je moral hoditi pred vozom za pobiranje smeti in zvoniti z zvoncem, da je naznanil hišnim prebivalcem svoj prihod. Toda ta zaposlitev mu je prinašala tako malo, da je poleg tega še umival omnibuse v bližnji garaži, ako je hotel živeti. Na ta način je zaslužil baš toliko, da je mogel plačati najemnino za podstrešnico in hrano dvakrat na dan. Med delom je nosil umazano suknjo, ki je bila nekdanj moda, jedel pa je v ljudski kavarni. Ob nedeljah je vstal šele ob šestih zvečer, se umil in se počasi obril. Z mučno pazljivostjo je oblekel nato skrbno prepognjene hlače in staro črno suknjo ter se končno podal na tri kilometre dolgo pot do stanovanja svojih prijateljev. Tam ga je čakala večerja in pri požirku vina ali vodke je mogel govoriti o stari Rusiji. To je bila zadnjih pet let teden za tednom njegova usoda in bi bila pač še naprej do njegovega blaženega konca. Njegovim prijateljem je bilo dobro znano, kako se preživlja, ker pa sam ni nikdar omenil tega, so smatrali za netaktno govoriti o tem. Kakor da bi se bili molče sporazumeli, ni govoril ob nedeljskih večerih nihče o njegovi nesreči. Stara Rusija, politika, napredek človeškega duha so tvorili snov njihovih razgovorov in še marsikaj, kar je bilo prikladno svečani črni suknji. In često je smeli premagati otožnost emigrantovega življenja. Prijatelji in vsi njih gostje so skrivali v sebi grenkost sramote in ponižanja izvržencev ter so se zato načelno izogibali da bi z besedo, gesto ali obleko priznavali žrtve zle usode. Mogli so govoriti o vzpostavitvi države, o povratku carizma, o osveti, toda nikoli o vsakodnevem pomanjkanju in bedi. Sicer pa so le redko razpravljali o načrtih

bodočnosti, njih zabava je tekla v lah-nem kramljajočem tonu in nihče od njih ni bil tega tona bolj vesel kakor stari general. Poštenost je odsevala z njegovega skromnega obraza s števil-nimi gubami kakor na starem usnju, ki kaže tu pa tam temnejša mesta. Prav tako so bile nagubančene trepalnice njegovih temno obsenčenih rjavih oči. Sive brke so mu visele čez blede ust-nice in njegovi osiveli lasje so segali še precej nizko na voglato čelo. S pri-vzdignjenimi rameni in vpljudno sklo-njeno glavo je pazno sledil razgovo-rom, prav tako kakor sedaj, sedeč pred revno pečjo, ko posluša plapolanje pla-mena.

Po takih večerih se je zamislil v pre-teklost in z zdravim instinktom spomi-na se je dotikal radostnih prigod v živ-ljenju, ki je kakor življenje večine vo-jakov minulo brez dela in v pričako-vanju. Car mu je ostal vsebina in vse njegovega življenja, kajti v gotovi sta-rosti izgubi človek zmožnost prilago-ditve novim razmeram, pa naj bodo dogodki še tako prevratni. Četudi je moral general vihteti zvonec pred sme-tišnim vozom, prati omnibuse in uživa-ti delavsko hrano — se mu je zdel ves ta vsakdanji trud le kot hude sanje. Šele tedaj, ko je oblekel črno suknjo, se je resnično prebudil ter zaživel svo-je pravo življenje samo ob nedejskih večerih od šestih do polnoči.

Smotka, ki so jo mu bili dali prija-telji, sicer ni bila prvovrstna, toda kljub temu — je njen dim zadostoval za uspa-vanje resničnosti in za prebujitev pre-teklosti. General se je malce smehljal kakor star maček, ko se spomini noč-nega izleta, ter je z vso svojo rusko dušo užival trenutke, ki so bili tako daleč od sedanjosti. Misel, da mora v porceljo, mu je bila ob nedejskih več-rih silno neljuba ter je zavlačeval po-čitek kar najbolj. Včasih je zadremal kar na stolu ter se prebudil v htranjem, svitu ves premražen. Ure, ki jih je pre-živel v črni suknji in družbi sebi ena-kih, so oživele njegovo dušo in zbudile tisoč lepih spominov na davno minule stvari. Žato ni bilo čudno, da je sedel tako dolgo ob ognju, dokler ni ugasnila zadnja iskrica. In noč je bil še bolj oddaljen od sedanjosti kakor sicer, kaj-ti govoril je bil z mladim dekletom, ki ga je spomnilo na ljubavno zgodbo, katero je doživel leta 1880., ko je bil v garniziji v deželi donskih kozakov. Nje-

no ime je pozabil, ne pa poljubov, ki mu jih je nesebično vračala. Potem je prišla noč, ko je dobil njegov polk po-velje za odhod in on jo je moral zapu-stiti. Kakšna noč! Sadno drevje v be-lem cvetju, od daleč pesem in mesec nizko nad onostranskim bregom ši-roke reke. Da, da, ruska zemlja — ši-roka, tiha, sladko dehteča ruska zem-lja! On, ki je kakor večina mladih mož ljubil vojne zgodbe, je dobro poznal zgodbo o saporoških kozakih in reki. Skrivnosten vonj ga je objel v pod-strešnici in videl je nizke hiše z bez-gom in akacijami pred njimi. Tam iz daljne ravnine so se dvigale zelene ku-pole cerkva in vsenaokoli razorana čr-na zemlja. Sveta Rusija! In tam-tam je stala kobila, ki jo je bil dobil od krivo-nosega cigana v Jekaterinoslavu — nikdar več ni imel živali s tako črno, svetlo kožo! Biser kobile!

Smotka mu je opekla ustnice in on je vrgel majcen ostanek v pepel. Ogenj je ugašal, kajti polena so bila vlažna. Spomnil se je, da ima shranjenega ne-kaj bencina iz garaže v stari medicins-ki steklenici. Z njim bi mogel zopet oživeti žerjavico. Tudi njegova suknja še ni bila suha, saj je ponoči tako moč-no deževalo. Vzel je steklenico in raz-lil njeno vsebino na vlažna polena. Ker so se mu že tresle roke, je polil tudi po tleh. Nato je zopet sedel na staro mesto. Ura na Hradčanih je bila pol-noči. Prikazali so se mali plamenčki in iz njih novi spomini. Kako hrabro so se borili Japonci, kako pogumno so za-vzeli njegovi vojaki višino tisti dan, ko si je pridobil častni križec. Trdno kakor zid so izdržali njegovi ruski vo-jaki. »Povedi nas, očka, zavzeli bomo gozd!« In on jih je vodil. Dve krogli sta mu preluknjali tisti dan bedro, tret-ja pa ga je oplazila po plečih. To je bilo življenje!

Siromašni stol se je lomil in on se je previdno naslonil nazaj. Ako bi se bil sklonil naprej, bi se stari stol zdrobil v kose. Potem ne bi imel več nobenega stola za sedenje, kajti oni drugi, na katerem je visela suknja, bi se zlomil že pod težo mačke. Postal je zaspal — danes bi se dalo lepo sanjati ob pla-polajočem ognju. Čudovit večer — mlado dekle je kramljalo in kramljalo — in on ji je poljubil lepo malo roko. Blagoslovi Bog vsjo toploto tega sve-ta!... In general je zaspal na svojem stolu, ogenj pa je lizal vedno bliže raz-

fiti bencin. S ceste, ki je bila tako ozka, da niso mogli voziti po njej vozovi, ni bilo nobenega glasu gori. Jasno so svetile zvezde skozi nezastrto okno. Dež je bil ponehal in mraz se je pripravljaj. V sobi je vladala tišina. General ni mogel smrčati, ker je bila njegova brada preveč pritisnjena k prsom. Spal je, kakor spi človek po dolgem potovanju. V sanjah je hodil še vedno po paradižu preteklosti, polnem rož in živali, glasnih rek, ptičjega petja in dekliskih postav.

Po dveh urah se je general prebudil s kihom. Nekaj ga je srbelo v nosu. Tema ga je obdajala, le zvezde so svetile. Ogenj je ugasnil. Vstal je, tipal po vžigalicah in ostanku sveče. Zjutraj je treba pravočasno vstati in vihteti zvonec pred smetišnim vozom. Skrbno je spravil svoje dragocene hlače ter zlezal pod obe odeji.

Točno ob sedmih se je zbudil kakor star vojak, ki pozna svojo in ne potrebuje nobene budilke. Kako mrzlo je bilo! Voda v razpočenem vrču je zmrznila, toda končno se ni treba tako temeljito umiti za pot pred smetišnim vozom. Bil je že oblečen in pripravljen za odhod, ko se je spomnil na svojo črno suknjo. Treba jo je zložiti in skrbno spraviti s kafo v stari skrinji. Naglo je vzel suknjo s stola — ko mu je zastalo srce. Kaj je to? Velik kos suknje, sredi na hrbtu, je razpadel v njegovih rokah... Ostanek je visel na roki kakor truplo obešenca na vislicah. Vsemogočni Bog! Suknja, njegova stara suknja, popolnoma uničena in nepopravljiva! General je stal nepremično. To pomeni — kaj pomeni? In dvoje solz je lezlo počasi po njegovih trdih rumenih licih. Stara suknja, njegova edina suknja! V vseh teh letih si ni mogel kupiti nobene obleke, prihraniti nobene groša. Spustil je uničeno suknjo na tla, kakor se spusti roka prijatelja, ki se je izneveril ter se opotekel iz so-be navzdol po stopnicah.

Kakor v hudih sanjah je stopal v obledeli delovni suknji pred smetišnim vozom po ulicah starega mesta in vihtel zvonec. V kavarni je použil svoj kos kruha s klobaso, popil medlo kavo in pušil smotko, ki si jo je dnevno privoščil. Njegove misli so se upirale premišljanju o nesreči. Šele ko je zvečer umival v garaži avtobus, se je nenadno zatopil, kakor da bi ga bilo prišlo

za grlo. Duha po bencinu! Bencin je uničil njegovo suknjo!

Tako je minul teden in prišla je nedelja. Sploh ni več vstal, ampak se je obrnil v zid. Kakorkoli se je trudil, preteklost se ni hotela oživetiti. Za to je treba boljše hrane, ogrevajočega vina, kramljanja, tobaka in prijateljskih obrazov. Stiskajoč z rokama sivo glavo je škripal z zobmi. Šele v tem trenutku se je zavedel, da je mrtev, da so bili zanj življenje samo oni kratki nedeljski večeri, ko je našel v črni suknji pribežališče v preteklosti.

Minula sta dva tedna. Njegovi prijatelji so bili tako siromašni. Bil je vojak stare Rusije, general, plemenitaš — ničesar jim ni sporočil. Beračiti ni znal in tudi jadikoval ni. Toda zavedal se je, da ne živi več, ker nima več nobene preteklosti, za katero bi živel. Nekaj, ki ne pozna nobenih kompromisov in se ne boji skrajnosti, ki noče zatreti dejstev in gre z razprostrtimi rokami usodi nasproti — ta nekaj, last ruske duše, je dobil trdnješo obliko in rastel v njem.

O vsem drugem poroča časopisna vest: »Davi so potegnili iz Vltave truplo nekega starega moža s sivimi lasmi. Iz okoliščin se more sklepati samomor. Sodeč po vnanjosti se zdi, da je zopet neki ruski emigrant vzel usodo v svoje roke. Mrtvec je imel hlače, srajco in telovnik, ki so bili sicer ponošeni, toda dobre kakovosti. Suknje ni imel na sebi.«

KRIZARKA »POURQUOI-PAS«

Z njo je nedavno končal svojo ekspedicijo J. B. Charcot, obiskavši islandsko otočje Feroe, Jan-Mayen na vzhodni obali Groenlandije, in po dvakratnem posetu v Rejkjaviku se je vrnil v Cherbourg. Namen: prirodopisje, oceanografija, topografija, merjenje gor. Raziskavač je osobito zadovoljen z merjenjem morske globine, pri katerem je rabil Martyjevo akustično grezilo. Z njim si je upal med ledovje, kamor sme le taka ladja, kot je »Pourquoi-Pas«. Dognal je prerezni načrt morskega dna ob navedenih otokih.

PARISKA MLADEŽ

Pariz je najzdravejša prestolnica na svetu, pravi *l'Opinion*. Ima 12 stoletnih (5 moških, 7 žensk), 87 državljanov, ki bodo v nekaj mesecih dosegli stoletje. Nad 95 let šteje 567 oseb, nad 90 pa 10.509. »Mladenič« Clemenceau je bil najslavnejši v množici 42.723 Parižanov njegove dobe.

Rabindranat Tagore

Pismo iz Balijsa

Otok Bali je menda zaradi tega tako dobro urejen, ker je majhen. S svojimi goščavami, hribi, slapovi, templji in kipi, s svojimi hišami, riževimi polji in velikimi tržišči tvori celoto, kakor jo vidiš le redkokje. Nikjer ne opaziš oko ničesar, kar bi sililo iz te celote. Holandska vlada ne dovoli nobenemu tujemu industrijskemu podjetju, da bi se tu naselilo; Bali tudi ni pribežališče misionarjev. Tujci sploh ne morejo postati posestniki na tem otoku. Trgovino obvladujejo Arabci, Gujarati — muslimani in Kitajci; njih podjetja se ne razlikujejo od okolice tako močno, kakor v Bengaliji predilnice jute, ki so tako skazile podobno moje lepe domovine, da templji že od sramu izginjajo z obrežij svetega Ganga.

Vasi na Balijsu upravljajo prebivalci sami; pridelki so tu obilnejši nego kjerkoli drugod. Tkanine Balinerinjske so živopisane in polne okusnih okrasov, ki pričujejo, da se ti ljudje ne marajo pokriti s prvo pisano cunjjo, ki jim pride v roke. Zaradi tega nam pogled resnično uživa, kadar vidimo množico domačinov. Žene ne zakrivajo zgornjega dela telesa. Če jih vprašaš, zakaj ne, ti odvrnejo: »Ali smo propadle žene, da naj si zakrijemo grudi?« Tako se izpreminjajo moralni pojmi. Moške in žene so v splošnem lepe postave. Mlačna, zdrava telesa in zadovoljna, razumna obličja prebivalcev se lepo ujema z gladko, dobro pitano živino in z bujnim rastlinstvom.

Samo nekaj krajev je na svetu, ki po slikovitosti prekašajo Bali. Ker na tem otoku ni skrbi za vsakdanji kruh — zemlja je dobra in darežljiva — imajo žene dovolj časa in volje, da opremijo in uredijo svoje hiše in razne predmete, ki služijo vsakdanjemu življenju, kolikor le moči umetniško, okusno. Take so tudi navade in nрави. Nisem videl ne enega berača in nikjer me ni opozorila nase zaostalost in beda. Kamorkoli smo prišli, povsod smo našli glasbo; videli smo gledališke predstave na poteh k starim templjem in kinom. Zares, tem ljudem ne primanjkuje ne telesna niti duševna hrana: tu vidiš popolno blagostanje.

Vsaka rasa išče na drug način svoj izraz. Na Balijsu se kaže previsek življenjske sile v tem, da ljudje silijo mnogo plešejo. Plešejo moške in žene. V njihovih dramatičnih igrah, koncertih, bojnih igrah, ljubezenskih prizorih in celo komedijah je vedno kaj plesa. Kdor ve, kaj izražajo gibi njihovega plesa, lahko opazuje igro, ne da bi razumel jezik. To smo videli snoči v palači ganyarskega radže. Dve majhni, razkošno oblečeni deklici s cvetličnim nakitom v lasih sta plesali ob spremljevanju gamelasa. Veliki in majhni gongi so glavni instrumenti v orkestralni godbi Malajskega arhipelaga. Glavna melodija, ki jo bijejo gongi, se prepleta skozi zvoke drugih instrumentov kakor nekaj zvočni mozaik. Naj se taka godba zdi prvi hip še tako nenavadna, moraš počasi priznati, da je prijetna za uho. Očarljiv je bil pogled na obe deklici, ki sta spravljali svoje prikupne gibe v sklad s to svojevrstno godbo.

Prav posebno pa me je začudilo, kako se zna množica obvladati. Predstave v palači so bile dostopne tudi občinstvu in tako so se zbrali gledalci kaj različnih stanov. Dejal sem svojemu spremljevalcu: »Kako je mogoče, da se nič ne plašijo otroci, ki jih nosijo matere na rokah? Kakšno čudovito moč samoobvladovanja imajo ti ljudje, da drži v oblasti celo jezike preprostih žena?« Mislil sem namreč na naše indijsko ljudsko gledališče, kjer spremlja predstavo smeh in klepet žena in vpitje dece.

Še nekaj sem opazil, česar drugod ne najdeš zlahka: žene niso imele na sebi lepoticja. Le zredka vidiš kakšno zapestnico, toda ne iz zlata. V uhlje si zatikajo omotano palmovo listje. Njih obleka, orodje, pohištvo, vse je obilno okrašeno, samo ženska telesa niso.

V Indiji nastajajo umetnine po večini v starih mestih; na Balijsu pa razodeva ves narod umetniški čut. V tem oziru lahko primerjamo Bali z Japonsko.

Radžo imenujejo tukaj arya, kar bržčas pomeni to, da so bili radže, njih vladarji, aryskega rodu; prvotno

menda niso pripadali isti rasi kot njih podložniki. Nekoč je bilo na tem majhnem otoku mnogo radž; ko so ga zasedli Holandci, so nekateri s spremstvom vred storili samomor.

Če potujemo križem kražem po zalem Baliu, opazimo globoko in pristno sorodnost med vsem: med griči, riževimi polji, vasmí in mesti. Narav-

no bogastvo, ki tu vlada, je proželo ves narod.

Spoznal sem mnoge holandske vladne uradnike in opazil, da ne kažejo vladeželjnosti in oblastnosti. Mešani zakoni so vsakdanji pojav; otroci iz takih zakonov uživajo enakopravnost. Tudi mnogi vodilni uradniki so potekli iz takih zakonov.

A. M. Karlinova

Riž v Siamu

Siam — to se pravi največji del današnje srednje Azije, ki je pretežno ravna — v neolitski dobi še ni obstojal; ko se je morje počasi umikalo in so vode, predvsem pa glavna reka Me-

ro in pregovore. Zapadnjaki si ne moremo niti zamisliti dovolj pravilno, kakšno važnost ima za človeštvo to »orientalsko žito,« saj je nam samim zgošča poslastica, dodatek naši hrani. V

Indijci obdelujejo rižovo polje

nan Chao Phya, naplavile z višine pesek in rodovitno prst, se je začela zgozdovina teh pokrajin. V višinskih krajih je človeštvo bivalo že v prazgodovinskih časih. Znano je, da so tam poznali in gojili riž že pred 5000 leti. V teku teh dolgih tisočletij si je ljudstvo popolnoma prilagodilo riž; po tej, za svoj obstanek najvažnejši rastlini je uredilo svoj način življenja, delo, slavnosti, ve-

vzhodnih deželah živi vse od riža: Ljudje, goveda, konji, psi, mačke in perutnine; ponekod laliko trdimo, da živi skoraj samo od riža. In kako mnogo-vrstno ga uporabljajo! Fino semketa riževa moka daje puder; iz riža pripravljajo razne vrste kolačev, ki bolj spominjajo na naš prepečenec; riž rabi za izdelovanje riževega piva in posebno jakega riževega žganja; riž

žrtvujejo bogovom in ob njem pre-rokujejo; komur podeli kraj plemiški naslov, dobi hkrati tudi — vsaj po imenu — neki del rodovitne riževe dežele. V starih časih so plačevali davke edino le z rižem in kakor na Japonskem, so smatrali tudi tu za veliko sramoto, če mera ni bila zvrhana.

Po vseh rekah, zlasti po Menamu Chao-Phya-u (Menam sam pomeni namreč »reka« in je tedaj pravo ime Chao Phya) brodarijo nešteti čolni, obilno natovorjeni z neprečiščenim žoltim rižem. Iz daljave se nam rumeni kakor pesek. Vozijo ga k temu ali onemu izmed številnih mlinov v Bangkoku. Nakladajo in prekladajo ga delavci s posebnimi bambusovimi košarami, ki so spodaj ozke, zgoraj pa se razširijo kakor rog; iz njih teče riž nalik rumeni reki, kadar močje okretno obračajo košare.

Vsi državni dohodki pritekajo posredno ali neposredno od riževega pridelka. Ni čuda, če pomislimo, da je Siam eden največjih producentov riža na vsem svetu. Več kot 7.080.000 oralov zemlje je namenjenih pridelovanju te prekoristne rastline; l. 1926. je znašal pridelok 82 milijonov pikul (1 pikula je nekaj čez 60 kg). Izmed tega je šlo 5 milijonov za seme, 27 milijonov za izvoz, ostalo pa za domači konzum. Izvozilo se je za 162.624.050 ticalov (en tical je približno 24 Din).

V Siamu razlikujemo tri različne vrste riža, ki pa se cepe v sto raznih podvrst. Prva glavna vrsta je k h a o s a n, ki ima velika zrna. Goje jo predvsem v južnem Siamu. Rabi pretežno kot jedilni riž in se največ izvažja. K h a o n i o je bel, lepek riž, iz katerega izdelujejo kolače in druge jedi ob slavnostnih prilikah; ta vrsta prihaja v boljših hišah namestu suhega riža na mizo ali bolje na jedilni prt, zakaj Siamci sede na tleh in zajemajo s prsti iz skupne skledice. K h a o d e n g ali rdeči riž je tudi lepljiv in obstoji iz rdečih ali skoraj črnih zrn. O tej vrsti vlada vera, da človeka osrečuje; bolj ko ga kdo uživa, srečnejši in zdravejši je. Žrtvujejo ga tudi duhovom in pri obredih v templjih.

Čeprav se na severu prideluje že precej tako zvanega planinskega riža, vendar prevladuje v siamskem riževem kmetijstvu »moker riž«, to se pravi: riž, ki uspeva v kalužnih tleh. Zato siamski poljedelec začenja svoje leto v

deževni periodi, ki nastopi v juniju ali najkasneje juliju. Takrat se začne pravo delo z rižem; posejana pa morajo biti riževa polja že prej, tako da v deževni dobi že obilno vzkalijo.

V notranjem delu Siamu, to je proti severu, vlada ponekod še danes prastari običaj, da vsi vaščani delajo danes na njavih tega, jutri na njavih onega kmeta, zakaj tam stoji voda že precej časa, ondi pa se šele zbira. Preden prično z delom na riževih poljih, vprašajo modrega p u k a i b a n a — vaškega čarovnika, — ali je ugoden čas; ko je le-ta napovedal primeren dan, stopi kmet še k vaškemu starejšini in ga prosi dovoljenja. Potem šele obišče sosedo, pove, da je pripravljen dober beli riž z ribami ter povabi na pomoč pri delu. Čim več je na polju ljubkih, okretnih deklet, tem več dečkov prihaja na delo. V Siamu je za deklet večja ovira za možitev, če je neokretna pri sajenju riža, nego če je grda ali neumna; najbolj spretna riževa delavka ima vedno največ častilcev, čeprav se v svojih kratkih črnih hlačah in z ogromnim slamnikom na glavi ne vidi ravno preveč vabljiva.

Ni niti treba omeniti, da delavci najprej žrtvujejo riž bogovom. Tudi po žetvi se najboljši pridelok odmeri za menihe, ki prihajajo beračit. »Bogovi nam dajejo riž,« pravi Siamec, »zato jim moramo vračati obresti.«

Krog Bangkoka, kjer leže kraljeva riževa polja in siamska veleposestva, izvršujejo poljsko delo laoski kuliji, prebivalci severnejših goratih pokrajin, ki se pripeljejo s čolni na delo.

Orodje je sila preprosto in smiselno. Prirejeno je za kalužasta tla, ki jih je treba najprej skrbno ograditi, da voda ne izteče. Taka njiva — za naše pojme zelo majhna — se dá orati samo z bivolci, ki se pomikajo pač zelo počasi in neokretno, ki pa se vendarle najlažje gibljejo v blatu. Plug se imenuje t a i in obstoji iz dveh kosov lesa, ki imata na koncu majhno železno rezilo, imenovano h o a m u (svinjska glava). Za brano jim rabi orodje, ki ni nič drugega kot zelo povečane grablje, čijih osem ali deset zobcev prodira pet do šest čevljev globoko v glenasto prst, če k a r a b a o dovolj okretno vleče in če mož stoji zgoraj na orodju.

Riževa žetev je še bolj sitna, zakaj prazna vera ali stari običaji veljavajo, da se riž ne sme žeti kar na veliko ka-

kor žanjejo pri nas žito. K vsaki posamezni bilki se skloni pridna žanjica in jo prereže pri korenini. Snopje prepelejo domov; ob vetrovnih dneh mečejo klasje z verande pred hišo v široke košare, ki stoje pod verando na trati; že pri tem izgine precej plev, ostale pa še pozneje izvetrijo.

Naši mlatitvi je podobno phanje, s katerim se riž čisti. V Bangkoku delajo to s težkim lesenim tolkalom v kamenitem možnarju. Na severu imajo nekoliko boljše, dasi še vedno ne ravno priročno pripravo: žena, ki pše, stoji na težki stopi, ki jo spušča in dviga; z nje visi kamenito tolkalo in čisti riževno zrno. Preveč očiščen (»poliran«) riž povzroča nevarno bolezen, ki se imenuje beri-beri.

V Siamu je sliša veliko riževnih mlinov, vendar pa vidiš celo v okolici Bangkoka neverjetno okorne in nepraktične majhne mline iz kamnja; vanje se siplje riž skozi odprtino v kamnu in poplavlja z vodo; melje se med dvema kammoma, med katerima je majhna vdolbina, da se odvaja moka.

Riž uživajo na razne načine. Najpriljubljenejši se pripravlja takole: Najprej ga dajo zavreti in takoj nato odlijejo vodo; potem ga duše v dobro zaprti posodi nad vročim pepelom, kjer ostane precej časa. Tak riž pomešajo s suhimi ribami, s sladkorjem, s kokosovim mlekom itd. Vendar bi šli predaleč, če bi hoteli natančneje pogledati v siamsko kuhinjo, katere umetnost se vsa suče okoli riža.

Dr. J. Degrazia (New York)

Rast nebotičnikov

V Ameriki ni nič bolj ameriškega od nebotičnikov. Potrebni so zaradi silne obljudenosti in tesno odmerjenega prostora ameriških vele mest, mogoči pa zaradi neprekosljive inženjerske umetnosti ameriških tehnikov ter pomenijo proti nebu kipeče simbole »dežele neomejenih možnosti«. Nebotičniki, ponos ameriških vele mest, so se sprva naslanjali na stavbno umetnost starega sveta, a polagoma so se osamosvojili in izobličili v temelje novega ameriškega sloga, ki ga ponekod imenujejo tudi novobabilonski slog.

Gradnja novega nebotičnika je v ameriških vele mestih že dokaj vsakdanji pojav. Pa vendar ga menda ni človeka, ki se ne bi hiteč v mrzličnem mestnem vrvežu po svojih nujnih opravkih vsaj za nekaj trenutkov ustavil in zazrl v svojevrstno delo in življenje, ki počije okrog porajajočega se novega orjaka.

Pot v urad me je peljala mimo stavbišča, kjer so prav takrat začeli graditi nove nebotičnike in tako se mi je nudila lepa prilika, da sem lahko zasledoval gradnjo mnogih jeklenih gigantov.

Kako zgrade svojih 20 ali 30 nadstropij drugo vrh drugega, se človeku še ne vidi takšna umetnost: Nekje iz temne globine kraj cestišča, odkoder se je že nekaj tednov glasil peklenjski trušč in ropot, se nekega dne pomoli

vrsta betonskih slopov, ki služijo za oporo jeklenemu ogrodju vrhne zgradbe. Med slopi se okretno suče in premika nekaj žerjavov, neumorno grabč in prenašajoč s svojimi dolginu rokami jeklene traverze s kolone tovrstnih avtomobilov, ki nenehoma dovažajo nov material. Težka zakovala spajajo traverzo s traverzo v mogočne navpične slope, vodoravne preklade in zveze, ki že naznačujejo velikosti in razporedbo bodočih prostorov.

Ko je zgrajeno ogrodje do prvega nadstropja, splezajo nanj žerjavi in igranje nadaljujejo svojo jekleno vezanino, nalikujoč drobnim nožicam pajka, ki si plete mrežo. Tako raste eno nadstropje vrh drugega, dokler se jekleni okostnjak bodočega velikana ne vzpne do vrtoglave višine, ki so mu jo odmerili. Vse delo, ki še ostane, ni nobeno zidanje več, marveč le še preprosta vrhna prevleka, s katero velikanu odenejo kosti.

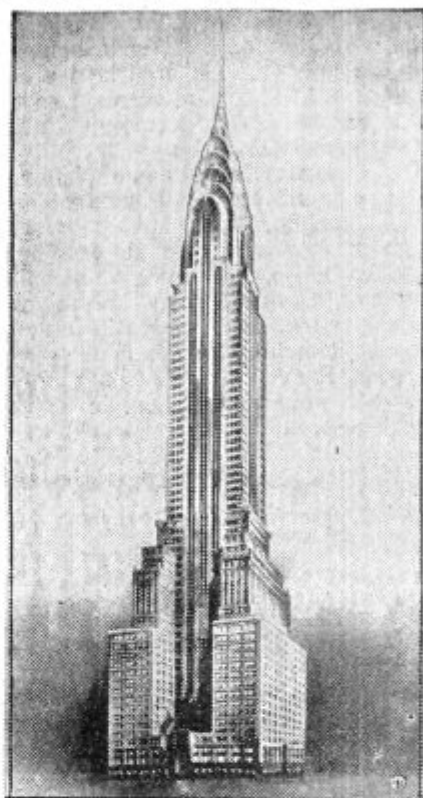
Še mnogo bolj zanimivo je delo v globini: polaganje temeljev, kar traja najdelj časa. Poprej še je treba seveda nebotičniku napraviti prostor; podreč stara poslopja, ki so mu na poti. Iz čudo, pri tem se je že zgodilo, da so solidno zidano 6 nadstropno hišo, ki se je morala umakniti, podirali precej delj časa, kot so ga potrebovali, da so zgradili na njenem mestu petkrat višji nebotičnik.

Brž ko je staro zidovje porušeno, se priplazijo na groblje parne lopate, ki se hropeč, naŕiki požrešnim pošastim zažirajo s svojimi grebljami in korci v grušč, ga nosijo kvišku in stresajo v

pripravljene tovarne avtomobile. Ko je staro zidovje pospravljeno, začno

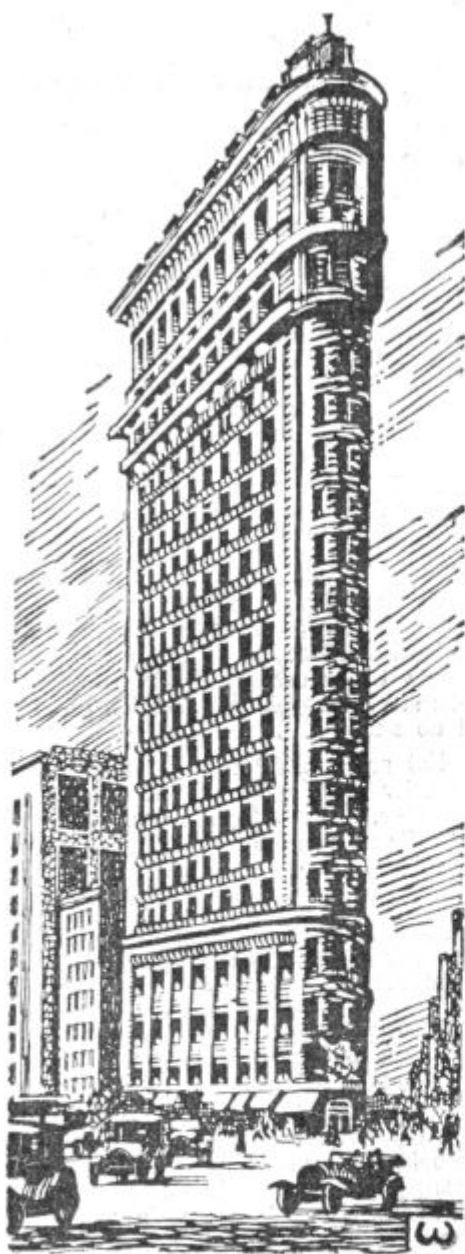
Palača Paramountove filmske družbe v New Yorku, s 35 nadstropji

Chryslerjeva palača v New Yorku, največje poslopje na svetu

Nebotičniki v New Yorku. V sredini Broadway

»The Flat Iron« (»likalnik«) v New Yorku, kjer stanuje 12.000 ljudi

kopati temelje. Pogrezaajo se vedno globlje v zemljo in kmalu zginejo izpred oči. V primerni globini je potem treba podpreti zemljo, da se ne vdira ob cesti, pa tudi temeljno zidovje sosednih poslopij. Prvo se doseže s širokimi železnimi »deskami«, ki jih pa-

ni zabijači po dolgem, drugo ob drugi zabijejo v zemljo. Podpiranje sosednih zidov je včasih najtežje delo pri celem nebotačniku.

Temelji nebotačnikov morajo biti oprti na skalo. Ako od dna kleti do živih skalnatih tal ni več kakor 25 m, zabijejo do njih skozi mehko zemljo lesene kole, tesno drugega poleg drugega, kar ustvari najboljšo podlago silni pezi nebotačnika. Če je pa živa skala nižje, potem si z lesenimi koli ne morejo pomagati, ker daljših hlodov ni moči dobiti v primerni kakovosti. Pred leti, ko so bili Američani še novinci v gradnji nebotačnikov, so mislili, da bodo v trdno zraščeneh tleh taki koli dovolj trdna podlaga, čeprav ne sežejo do žive skale. V Chicagu so res zgradili več takih poslopij, ki pa se je pozneje vseh prielo ime »plavajoči nebotačniki«, ker se polagoma pogrezajo. Nekateri so se udrli že za dobrega pol metra. Mesto lesenih se sedaj uporabljajo tudi železobetonski koli, ki so lahko dolgi 30 m, ali še več, če je treba.

Palača čičaškega dnevnika »Chicago Tribune«

Gradnja temeljev je najtežja v blatnem in peščenem svetu, kjer jih ovira pri kopanju udirajoča talna voda. V takih primerih morajo graditi temelje tako kakor pri mostovih: s pomočjo kesonov ali jeklenih oklepov.

Ob Southstreet, na južnem koncu otoka Manhattana grade prav sedaj nebotačnik tik ob morju, na sveže nasutem svetu. Ko so morali zaradi vedno izdatneje pronicajoče vode prenehati s kopanjem, so začeli pripravljati kesone. V strašnem neredu so ležale vse vprek po stavbišču traverze, kameniti kvadri, cevi in hlodi, pogrezajoč se v blatu. Spomnil sem se neke tovarne v Galiciji za vojnihi časov, ki je po granatnem ognju izgledala natanko tako. Toda nad razvalinami se je neumorno, dan za dnevom vrtel ogromen žerjav, pripogibajoč se zdaj sem zdaj tja in pobirajoč s kupa kos za kosom gradbeni material, ki ga je lepo odlagal na določenem mestu. V nekaj dneh so še pomolele z dna cevi kesonov, ki se sestavljajo iz posameznih kosov in merijo za 2 m v premeru. Ko zrastejo cevi za kaki dve nadstropji visoko, zgrade na njih nekakšno ploščad in jo obteže s težkimi betonskimi in železnimi kvadri, da se cevi hitreje vdirajo v zemljo, ko jim od znotraj izpodkopavajo tla. Koplje se namreč v notranjščini teh cevi, kjer je zrak vedno pod pritiskom, da brani dostop vodi. Kopljeta po dva delavca na dnu vsake cevi. Izkopani material nakladata v posebno posodo, ki je skozi neprodušno zapirajoča se vratca spuste do njiju in nato z žerjavom zopet dvignejo na plano. Tako se kesoni pogrezajo čedalje globlje v pesek in blato, dokler ne sedejo na trdna skalnata tla. Najtežje delo je sedaj pri kraju. Cevi izpolnijo potem z železobetonom, da nastanejo ogromni kameniti stebri, ki jih nič na svetu ne more več omajati.

Ko so temelji dograjeni, pridejo na plano »Steel-birds« (jekleni delavci), elitno moštvo pri gradnji vsakega nebotačnika. Ponavadi so to bivši mornarji, ki si izberejo ta nevarni, toda mnogo občudovani in plodonosni poklic. Prav za prav so neprijetne samo okoliščine, delo samo je igrava. Ni jim treba drugega, kakor vtikati v že izvrtane luknje jeklenega ogrodja razbeljene zakovice in jih zakovati s pnevmatičnimi kladivi in stiskalnicami.

Poleg tega morajo imeti še nekaj spretnosti v žoganju, zakaj gori na ogrodju je navada, da en delavec segreva zakovice v majhni pečici, potem pa vrže vsako posebej v elegantnem zamahu svojemu tovarišu zakovičarju, ki jih mora včasih loviti na precejšno razdaljo. No, 16 dolarjev na dan bi bilo za tako delo vseeno preveč, ako se ne bi vršilo v vrtočlavi višini in če bi ti jekleni pajki lahko izhajali brez akrobatske spretnosti plesalcev na vrvi in brez vztrajnosti veleturnistov. Človeku zastaja sapa, ako jih opazuje pri delu, kako se včasih nad 100 m visoko zvirajo, sprehajajo in tekajo po pajčevinasto tenkih jeklenih tračnicah, loveč žareče zakovice. Ako se dela na nebotačniku včasih za kakšen dan ustavijo, tedaj imajo delavci čas, da požalujejo za tem ali onim svojim tovarišem, ki je podlegel junaškemu poklicu.

Čim višje raste nebotačnik, tem bolj naporno postaja delo, ker je treba više dvigati delavce in material. Najkasneje v treh mesecih je vsak nebotačnik pod streho, popolnoma dovršen od kleti do slemena.

Kaj pa stroški? Neki 40 nadstropni neboder je n. pr. veljal 15 milijonov dolarjev. Porabili pa so za jekleno ogrodje za 14 milijonov kg jekla, 6 milijonov kosov opeke, nad 3 hektarje stekla za okenske šipe itd.

Pri pogledu na takšen nebotačnik se laik kar ne more stresti dojma, da stoji pred preveč drznim podvigom ameriške stavbne tehnike in težko bi se našel kdo, ki bi na vprašanje: ali bi rajši stanoval v prvem nadstropju solidno zidane hiše, ali v 20 nadstropju nebotačnika, odgovoril v prid slednjemu. No, tak odgovor lahko narekuje samo zelo krivičen predsodek, zakaj moderni nebotačniki so najtrdnjše zgradbe na svetu. Ne glede na to, da so popolnoma varni pred ognjem, so tudi dokazali, da z lahkoto kljubujejo prirodnim katastrofom, kakršnim navadno zidane hiše niso dorastle. Velikanski potres leta 1933. na Japonskem so nebotačniki v Tokiu prestali brez škode. In ko je dve leti pozneje divjal preko Floride silen ciklon z brzino 190 km na uro, so nebotačniki kljubovali strašnemu pritisku orkana, kakor granitne čeri sredi razpenjenega oceana, ne da bi se genili, med tem, ko je orkan do tal porušil vse kamenite in opečne stavbe.

K. Obermaier-Makševa

Jesenski listi

Solnčnega jesenskega dne je stopala po glavni cesti pristaniškega mesta gospa skromne vnanjosti. Temno oblečena, z bolečnim izrazom v očeh, se je počasi trudnih korakov pomikala naprej.

Na njenem rumenkastem, od življenja utrujenem obrazu je počivala večerna senca, toda plemenite poteze na obrazu so izdajale minulo lepoto, govorile o minuli sreči, o sijajnih, radostnih časih. Vse je minulo...

Na vogalu konservatorija se je ustavila pred izložbenim oknom. Oči so se ji radostno razjasnile in njen obraz je razsvetil srečen nasmeih. — Kdo si, ženska? Samo matere morejo izražati svoje duševne občutke s tako srečnim nasmeihom... Prekrižala je roki na prsih in gledala predse.

Lahmega, poskočnega koraka je šlo mlado dekletce z notami v roki čez cesto. Njen pogled je brezbrizno švignil mimo upadlega obraza gospe, njena roka je prišla za ključko vrat konservatorija.

— Katja, ali me ne poznaš? Gospa je prišla dekletce za roko, se sklonila, kakor da bi hotela poljubiti drobno, belo roko in jo pritisniti na prsa.

— Papa ne dovoli srečanja s teboj in vendar si zopet tu, je rekla hči. Imam že dolgo drugo mater in tebe se prav nič ne spominjam... Kako naj te potolažim? Že je hotela odpreti ročno torbico, ko je opazila solze v materinih očeh.

— Ona druga ni tvoja mati, ampak mačeha, je trpko odgovorila gospa. Ti si še otrok, kako moreš presojudati materinsko srce?

Dekletce se je za korak odmaknilo. V njenih očeh je bilo samo usmiljenje z gospo. Drugih občutkov ni bilo v njih.

— Po mojem mnenju, je reklo dekletce prepričevalno, ne daje rojstvo ženski pravice do materinskega imena, temveč nekaj mnogo bolj važnega... to so dolžnosti matere do otroka... mislim, je pristavila zamišljeno, pozdravila z glavo in izginila za težkimi vrati glasbene šole.

Z gospejinega obraza je izginil nasmeih, ustnice so se stisnile in globoka senca je pokrila nekoč cvetoča lica. Skrila je roki, globoko vzdihnila, sklonila glavo in dolgo gledala na zaprta

vrata konservatorija, kakor da bi pričakovala še nečesa. Nato je odšla sklonjene glave...

Sedla je na drugi konec klopi, kjer je že sedel neki starec ter zamišljeno gledala v daljavo. Po ušesih ji je še odmeval udarec težkih vrat. Skrb in žalitev sta ji stisnile grlo. Pred njo so se zaprla tretja vrata do človeškega srca in ta vrata so bila zadnja v njenem življenju.

Takrat, ah, kako dolgo je že, je odletela prostovoljno, veselo in brez skrbi kakor metulj skozi prva vrata ter se vrgla v naročje življenskih radosti. Z dolnimi požirki je uživala prijetnosti svobode, ki je ni imela pri svojem postarnem možu. Takrat so jo vodili k temu koraku mladost, želja po življenju, potreba ljubezni in sreče. Takrat je zapala svoji mladosti v pričakovanju sreče. Niti edini otrok, njena hčerka, je ni mogel zadržati v zlati kletki, ki jo je bil ustvaril njen prvi mož.

Za njeno hčer je skrbela in jo vzgojila druga mati. Njo pa je, ko se je začela starati, zapustil ljubimec. Druga vrata sreče so se zaprla za njo. Topot je še verovala in upala. Ponižana in razdvojena je iskala poti do srca svoje hčere. Hotela je žeti, česar ni sejala.

Gospa si je zakrila oči z rokama in njena ostro začrtana ramena so se pričela tresti. Starec na drugi strani klopi je sedel sklonjen, uprt na palico, težko je dihal in kašljal. Ne da bi bil obrnil glavo, je nežno vprašal gospo:

— Ali si bila na pogrebu ali pa plakaš kot mati?

— Ah, ne vem, ali je lažje človeku, če izgubi drago osebo ali če jo izgubi živo po lastni krivdi za vedno. Imela sem hčer, ki mi je postala nezvesta. Druga ženska jo je vzgojila in je tako postala njena mati. Duševna smrt je težja od telesne. Imela sem družino, moža in ljubko hčerko, pa nisem znala ceniti te male sreče. Sedaj sem sama. Usoda vseh grešnic.

— Kako naj vemo, katera usoda je grešna in katera prava, kako naj to vemo? je odgovoril starec. Tebe je premagala lahkomiselnost tvoje mladosti in si se izneverila materinskim dolžnostim. Jaz pa sem žrtvoval svoj talent družini, preskrbel sem sedem otrok, pa

nimam nobenega, ki bi skrbel zame na stare dni. Vsi so odleteli, ko so postali godni in me pustili samega. Sanjal sem o slavi in časti — usoda me je določila za družinskega očeta, imel sem njivo, pa nisem žel ničesar. Vse je bilo prazen trud. Kdo more vedeti, kaj je koristnejše: napisati kopo knjig ali vzgostiti državi sedem državljanov? Nikdar nisem bil zadovoljen z usodo, na svoja stara leta pa sem prišel do prepričanja, da je vsaka usoda določena, da je vsaka nesreča komu v korist kakor junaštva za to poklicanih ljudi. Uverjen sem, da tudi najino srečanje ni slučajno. Vse življenje si hodila po krivih potih, jaz pa sem izpolnjeval dolžnosti vestnega družinskega očeta, rezultat je

isti — oba sva osameła.

Starec se je primaknil h gospe, segel z žilavo, suho roko v njeno in rekel milo:

— Čemu solze? Saj sem že rekel, da se nisva srečala slučajno... Moja hiša je zame prevelika, če hočeš, pojdi z menoj in postani moja gospodinja. Jaz pa bom tvoj bolni otrok, ki boš skrbela zanj.

Gospa se je prestrašila: ali ni napak razumela starca?

— Pojdi! ji je rekel.

Za njima so krožili galebi nad morjem, udarjali valovi na z granitom obloženo obrežje, vzdolž ceste pa je podil jesenski veter uvelo listje.

Dr. Vl. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

TRETJI DEL

Spomini na čarovništvo in čarovniške procese

Veržejski proces je zadnji čarovniški proces na Slovenskem in v tedanjih avstrijskih deželah sploh. Zato gre glavna zasluga prosvitljeni in plemeniti cesarici *Mariji Tereziji*, ki je takoj pri nastopu vlade (pod vplivom van Swietenä) odredila, da se morajo vsi čarovniški procesi predložiti njej osebno v odobritev. Znan pa ni niti en primer, ki bi ga cesarica odobrila.¹ Zato je mogla tudi v svoji inštrukciji (*»Sr. kaiserl. königlich-Apostolischen Majestät aller gnädigste Landesordnung, wie es mit den Hexenprocessen zu halten sei«*) z dne 5. nov. 1766 z vidnim zadovoljstvom ugotoviti, da ni bilo za časa njene vlade niti enega resničnega čarovniškega ali resnične čaravnice in da so čarovniški procesi le izrodek nudobije ali pa neumnosti (Soldan II. str. 276—277.) Čl. 58 zak. iz l. 1769. je zadnja remisenca na čarovniške procese v zakonih, ki so veljali v naši domovini (gl. splošni del).

Povsem naravno pa je, da se je spomin na čarovništvo ohranil med naro-

dom prav do današnjih dni. Bujna ljudska domišljija je celo v zadnjih desetletjih ustvarila mnogo novih pripovedk o hudobnih čarovnikih in čarovnicah.² Gotovo bi bilo poučno proučevati te proizvode narodne fantazije. Toda to ni več naloga zgodovinarja, temveč narodopisca. Zato se moramo omejiti samo na tista narodna izročila, ki so v neposredni zvezi s čarovništvom in čarovniškimi procesi preteklih stoletij, ker nam samo ta izročila dopolnjujejo sliko, ki jo nam nudijo zgodovinski viri.

1. Kakor smo že omenili, je postala čaravnica *Tajčarca* (glej t. 9) legendarna oseba, o kateri pripoveduje narod najraznovrstnejše čaravnice, ki so verjetno v zvezi s tem čarovniškim procesom. Omeniti hočemo le nekaj vzgledov.

Njen hlapec je neki večer pri gnojišču namazal kola, ker je hotel drugi dan gnoj voziti. Pomotoma pa je vzel mast, ki jo je rabila njegova gospodinja za nočne polete. Naslednje jutro je našel voz na slemenu konjskega hleva. Pozneje je spravila gospodinja voz na prejšnje mesto.

² Nekatere primere s Pohorja naveda P. Schlosser v svoji knjižici *»Der Sagenkreis der Poßtela«* str. 40—49. Med drugimi naveda tako pravljico, ki je nastala celo l. 1903!

¹ Veržejski proces se cesarici vobče ni predložil, kar nam dokazuje le kako samostalno in nezakonito so postopali tedanji sodniki.

Neki črevljár je opazil Tajčarco, ko se je mazala pod pazduhami. Iz radovednosti se je namazal z to mastjo sam. Naenkrat sta bila oba na nekem vzvišenem prostoru, kjer je bilo zbranih mnogo ljudi pri pojedini. Ko se je črevljár prekrizal, so zginile te pošasti; sam pa se je znašel na visokem drevesu, odkoder je le težko splezal.

Svoji dekli je naročila, naj nabere pred solnčnim vzhodom roso na pšenici. Z roso bi namreč poškopila pšenico, ko bi jo zvozili domov, da bi se je več namlatilo. Dekla pa je nabrala roso iz bližnjega trnja in praproti. Ko je Tajčarca s to roso poškopila požeto pšenico, se je snopje spremenilo mahoma v trnje in praproti, da so ga mlatiči komaj znosili v Trnavo. Zato jo je ovadil njen mlatec Cvenkl. (Kovačič — po Slekovcu — Središče, str. 406—407).

V Središču so znane še naslednje pripovedke o čarovnikih in čarovnicah:

Žena nekega kovača je bila čarovnica. Kovač pa je imel dva pomočnika. Slabotnejšega je čarovnica ponoči jezila. Ker pa se je pomočnik zaradi tega pritoževal svojemu močnejšemu tovarišu, se je naslednjo noč le-ta vlegel v posteljo svojega tovariša. Ko je prišla čarovnica, ji je dal svojo uzdo, nakar se je čarovnica spremenila v konja. Nato jo je pomočnik še podkoval. Naslednjega jutra jo je našel nien moč podkovano na rokah in nogah ter jo tako izročil sodišču. — Slično se glasi druga pripovedka, ki pa še dostavlja, da je hudič čarovnici zapeljal usta. Ko so nečat odstranili, je izdala čarovnica več tovarišic. (Iudicium taciturnitatis.) Nato so 9 čarovnic pri *Koravnicah* (kajkor Tajčarco!) sežgali. — V Središču je bil neki čarovnik. Temu so skubili sosedje iz strehe slamo, s katero so kasdili svojo živino, da je boljše usnevala. — Neki kmet je videl sosaka, ki je hodil vedno v kmetovo pšenico. Zato ga je kmet ustrelil s puško, ki jo je nabasal z 9 zrnji blagoslovljene soli in 9 kroglicami iz blagoslovljenega praha. Gosak se je spremenil v soseda ter je naslednjega dne na raneh umrl (Pašek str. 24—26). Tu se je ohranil spomin na »linčarica«.

Precej obširno je pisal o ljutomercških čarovnicah dr. Radoslav Razlag v »Zarja« str. 93—97. Ker se na čarovnice teh čarovnic v bistvu strinjajo s čarovnicami, ki smo jih že večkrat omenili, se omejimo le na nekatere zanimive podrobnosti. Po Razlagovem poročilu, so

bili Ljutomerčani uverjeni, da je bilo sežganih veliko nedolžnih čarovnic, ki jih je izdala iz sovraštva neka prava čarovnica. Duše teh nedolžnih žrtev so vznemirjale grajsko gospodo tako, da je morala grad zapustiti. To poročilo ima tudi zgodovinsko ozadje. Braneški graščaki so namreč sčasoma (od leta 1686) kupili posestva Doljnega gradu, l. 1719, pa tudi grad Čimbolj se je razvijal Branek, tembolj je ginil posemen Doljnega gradu, dokler niso podrtine zasule slednjih ostankov njegove slave. (Kovačič Ljutomer str. 200—201).

Veseli in hudomušni značaj našega naroda se kaže celo v pripovedkah o čarovnicah. Kot vzgled navajamo naslednjo dogodbico, ki jo je sporočil dr. Razlag:

K neki koči je prišel črevljár šivat. Gospodinja pa je bila coprnica. Zvečer je videl, kako se je gospodinja namazala z neko mastjo in pazil, kam jo je shranila. Ko je bil sam v hiši, se je tudi on namazal. Gospodinja smukne skozi okno — istotako črevljár s šilom v roki. Priletela sta k nekim visokim zidinam, kjer je bilo vse polno dragocenih jedil. Po svečanem obedu so šle čarovnice darovat: vsaka je poljubila hudiču zadnjico. Črevljár, ki je prišel zadnji na vrsto, pa hudiču ni izkazal te časti, temveč ga je sunil s šilom tja, kjer zgubi hrbet svoje pošteno ime. Hudič se je hitro obrnil in rekel: »Ti pa imaš ostre muštače«. Črevljár je hitro s krvjo zapisal božje ime, nakar je vse naenkrat zginilo. Ni bilo več visokih zidin, ne zlatih skled, ne srebrnih žlic; ostala so le konjska kopita in poltolčene rečne školike. Črevljár na se je znašel vrh visokega hrasta, s katerega je mogel šele snlezati, ko so mu prišli ljudje na pomoč. — Ta pripovedka je za zgodovinarje posebno poučna, ker nam dokazuje, da je bil ogačni obred poljubovanja zadnjice znan tudi našemu narodu, čenrav se v čarovniških procesih nikjer ne omenia.

Naravno je, da so take pripovedke posebno pogoste v Slovenskih goricah in v Halozah, kjer so bili čarovniški procesi posebno pogosti. Znae pa so tudi iz drugih krajev Spod. Štajerske, kar nam dokazuje, da so bili čarovniški procesi tudi drugod »popularni«. Tako se pripoveduje n. pr. naslednja dogodbica:

V *Sotli* — torej v okolici, kjer nam ni znan niti en čarovniški proces — se kopljejo med 11. in 1. uro ponoči ča-

rovnice v podobli gosk in rac. Nekoč je šla pobožna žena v tem času z božjega pota domov čez most. Sredi mosta čuje, da se nekdo pod mostom pogovarja. Kako se prestraši, ko spozna glas žene, s katero ste skupaj stanovali. Zdaj zleti goska na most; žena pa zavpije. »Fej

te bodil! Zdaj že vem, zakaj so tvoje svinje vedno bolj debele kot moje in kako si obogetela! Ti si copernical! Ko bi Bog dal, sv. Jožef in Marija...« Ni še izgovorila in že ni bilo nikogar več. Pa tudi čarovnice ni bilo naslednjega dne več domov. (Pajek str. 28).

Dr. Iv. Lafi

Kako so si to zamišljali avstrijski generali...

Tri poglavja k borbi za Jugoslavijo

(Iz avstrijskega vojnega arhiva)

Rhemen: Bili smo izzvani, da povešmo svoje mnenje; torej ga bom povedal. Odločiti se moramo. Gre v prvi vrsti za to: vzeti ali ne vzeti. Moj nazor je: vzeti!

Madžarski politiki so se izjavili, da se Srbija ne sme anektirati zaradi Hrvatske, katera se mora varovati. Rešitev, ki jo predlaga eksc. gen. major Clam-Martinic bi odstranila borbo med Avstrijo in Ogrsko.

Hrvati so zvesti, toda njihova lastnost se je v zadnjem času izpremenila. Srbofilstvo pridobiva na veljavi, vzgoja mladine je srbofilska, poleg tega je tam mnogo političnih uradnikov, ki so popolnoma nezmožni. Vzgoja uradnikov in vzgoja ljudstva bi se morali temeljito izpremeniti. Vse raznorodne in uporne življe bi bilo treba izločiti.

Velika napaka se je svoj čas storila tudi v Bosni in Hercegovini, ko so bili v ti dve deželi poslani popolnoma nezmožni elementi za uradnike (to so bili kuferasi!). Mislim, da bi se dalo vkljub temu vendar še v doglednem času — s praviim postopanjem vlade in z vzgojo — napraviti iz ljudstva oporo vlade.

Kakor je poudaril eksc. gen. polk. baron Sarkotić, se mora ljudstvo vzgajati od mladih let, s čimer bi se razmere stalno izboljšale.

Jugoslovensko vprašanje mora biti rešeno v okvirju monarhije.

Stari zgodovini ne pripisujem velikega pomena. Zgodovina se zavija in se izrablja po potrebi. Voditelj je narod in zanj gre v prvi vrsti.

Ne podcenjujem težav, ki ovirajo rešitev celega vprašanja, vendar mislim, da se dajo premagati.

Sarkotić: Se enkrat ponavljam: Kot poveljujoči general morem govoriti po-

polnoma svobodno, kot deželni šef sem prav za prav nekompetenten.

Vse to mi ne brani, da ne bi odkrito izjavil, da bi te tkzv. »državne dežele« ne bile nič drugega, kakor neke vrste trializem, in ravno proti temu se branijo Madžari.

Hrvatska mladina je bila že pred vojno pokvarjena, starejši ljudje pa so bili vendarle še zvesti in ti so v začetku vojne potegnili mladino za seboj.

Ne smemo si prikrivati, da se je med vojno preveč dovolilo in da neodgovornost postaja od dne do dne večja. Hrvatska šolska mladina (tkzv. omladina) dela med vojno nedovoljene reči, ne da bi se ji to kar najodločneje prepovedalo.

Rhemen: Smo sredi vojne in v Hrvatski, Slavoniji in Dalmaciji se izrablja mladina v to, da zbira podpise za jugoslovensko deklaracijo. Tako zastrupljanje mladine bi se ne smelo trpeti.

Clam-Martinic: Pridružujem se popolnoma k nazoru, da preživljamo v zgodovini zadnjo uro, ko se še da jugoslovensko vprašanje rešiti v okvirju monarhije in ne morem drugega, kakor da še enkrat ponavljam, da bi bila izguba Srbije in Črne gore združena z neizmerno nevarnostjo za bodočnost (avstrijske) države. Tudi če je jasno, da eksc. gen. polk. baron Sarkotić ni popolnoma močnega mnenja glede rešitve tega vprašanja, bo morda vendar še mogoče, da se sporazumemo.

Sarkotić: Srbi ne bodo nikoli odnehali od svojih ciljev, Hrvati ne bodo nikoli popustili od svojih zahtev, Madžari ne bodo nikoli pripustili, da bi se k Ogrski pripojilo še več Slovanov.

Clam-Martinic: Te tri reči bi morale voditi torej do kompromisa in moj predlog je kompromisen.

Kolikor morem doslej razumeti, se ugovarja proti moji rešitvi v dveh smereh:

1. da zgodovinski antagonizem obeh narodov in razlika ver govorita proti njemu, in

2. da se ne da premagati odpor Mađarov in Nemcev.

Toda nekakšno rešitev, nekakšno formulo moramo najti; ali takojšnja združitev Jugoslovenov ali prehodno formulo.

Slovenci niso bili nikoli skupaj z drugima dvema narodoma, o katerih tu razpravljamo, zemljepisno so oddeljeni in vkljub temu tudi pri njih vidimo to gibanje. Vidi se, da je umetno narajeno in prepričan sem, da tiči za tem antanta; toda to gibanje je že zelo daleč napredovalo.

Albansko vprašanje nima sicer danes za državo tiste važnosti, ki jo je imelo pred vojno — seveda, če Srbija ne postane samostojna država — vendar bi bila velika škoda za državo, če bi bila od Albanije odrezana tako, kakor bi to povzročila trojna delitev srbohrvatskih dežel.

Hočem še enkrat poudariti, da v glavnem ni nikake velike razlike med mojimazorom inazorom eksc. barona Sarkotića.

Nevarnost za hrvatstvo bi po mojem mnenju obenem pomenilo nevarnost za državo.

Ako imamo vse dežele v svojih rokah, je vendar v večji meri mogoče voditi politiko, ki se nam zdi pravilnejša glede na monarhijo, kakor pa, če dopustimo, da bi zopet vstala Srbija. Nevarnost, ki nam preti od Srbov, bo v vsakem primeru večja, če bodo samostojni, kljub vsem dogovorom, ki jih morda prinese mir.

Eksc. baron Sarkotić se boji, da bo Hrvatska oslabiljena, ako bi obveljal moj predlog, kar bi morali po mojem mnenju absolutno preprečiti, in kar je tudi mogoče preprečiti, zato bi hotel še enkrat dati v premislek, ali ni mogoče, da bi med našimi nazori vendar le prišlo do soglasja.

Sarkotić: Sedanje jugoslovensko gibanje ne namerava nič drugega, kakor da bi Hrvati in Slovenci postali independentisti, kar so Srbi deloma na skrivnem že. V tem je velika nevarnost. Tajni cilj, za katerega tu gre, je raz-

pad (avstr.) države. Pri predlagani rešitvi, naj bi se ustvarila iz Dalmacije, Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne gore »državna dežela«, je treba računati na velik odpor ne le od strani Mađarov, ampak tudi Hrvatov.

Da bi bili Hrvati za svoje zasluge v vojni vsaj malo poplačani, je neobhodno potrebno, da se Dalmacija pripoji k Hrvatski. Bosna in Hercegovina bi bili s tem nekako odrezani. V resnici bi bilo najbolj pravilno, da bi se pripojili ali s Hrvatsko ali kot »corpus separatum« k Ogrski.

Kaj naj se zgodi pa s Srbijo in Črno goro?

Ako bodo te pokrajine naše, bi si želel, da bi se naredila ena Hrvatska in ena srbska skupina, morda tudi malo srbsko kraljestvo pod našim vodstvom; to bi bila morda prava pot. Teoretično vzeto bi se mogel zapadni del celega ozemlja pripojiti k Avstriji, vzhodni pa k Ogrski. To je enostavna rešitev, ki sem jo že predlagal; zemlje pisno razdelno črto bi bilo tudi mogoče najti. Teoretično se da vse skupaj rešiti zelo lahko, praktično pa, z ozirom na zgodovino, različne zahteve in ugovore, ki sem jih že navedel, skoraj ni mogoče misliti, da bi se našla prava rešitev.

Clam-Martinic: Še enkrat bi hotel konstatirati, da smo se popolnoma zedinili v tem, da moremo obdržati, kar smo (z orožjem) pridobili, da pa se v drugih vprašanjih mnenja razlikujejo.

Ali bi ne bilo vendar le boljše ono združenje, ki sem ga jaz predlagal, nego da bi se ustvaril en »corpus separatum« poleg tega pa še en »corpus extraseparatum?

Konec prve seje.

Da je prišlo do teh razgovorov so bile vzrok — kakor vidimo — razne deklaracije in jugoslovensko gibanje v monarhiji. A bili so še drugi vzroki: že v februarju l. 1918. je nastal upor med vojaštvom v Mostarju in feldmaršal Wackerer, ki je imel napraviti zopet red, je poročal na višje mesto: »Iz vseh podrobnosti dobivam vtis, da gre na jugu za politično in vojaško revolucijo na Balkanu. O drugih dogodkih v tem času, čitamo v knjigi, ki jo je izdala Vodnikova družba.

Kako so spali gospodje generali po prvem dnevu svojih posvetovanj, ne vemo, drugi dan so nadaljevali, kakor nam poroča zapisnik...

*Drugo posvetovanje dne
14. maja 1918 ob 10. uri do
poldne.*

Clam-Martinic: Premišljeval sem temeljito o včerajšnjem razgovoru in ugotovil, da je bilo v dveh točkah doseženo soglasje:

1. Vsi udeleženci želijo, da bi bili Srbija in Črna gora pripojeni k (avstrijski) državi.

2. Pri novi ureditvi vsega jugoslovenskega vprašanja, o čemer bo treba še posebej govoriti, *morajo Slovenci ostati v Avstriji*. Morebiti bi bilo primerno, da bi se v okviru Avstrije združile slovenske dežele, torej Primorska, Kranjska itd., toda Trst z okolico se bi moral brezpogojno smatrati neposredno za avstrijsko last.

Glede srbo-hrvatskih zadev, se mnemja razlikujejo. Ker se mi zdi, da uredničenje radikalnejše rešitve, t. j. takojšnje zedinjenje vseh Srbohrvatov v sedanjem času še ni mogoče in ga moro da tudi ni želeli — ne morem drugače, kakor da priporočam rešitev, ki sem jo predlagal včeraj, namreč:

Združitev Dalmacije, Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne gore ter priključitev (teh pokrajin) k monarhiji v obliki »državne dežele«.

Sarkotic: Vztrajati moram pri svojih včerajšnjih predlogih.

Clam-Martinic: Prepričan sem, da bi napravilo zelo dober učinek, če bi mi trije nastopili s konkretnim predlogom. Edino v tem primeru bodo na Dunaju morda kaj storili.

Nasprotno vidimo, da je antanta vedno na delu.

Zato bi hotel še enkrat dati na pretes vprašanje, ali bi ne bilo mogoče najti kompromis med obema predlogoma.

Ta kompromis bi se dal morebiti najti v tem, da bi se izvršilo zedinjenje Dalmacije, Hrvatske, Bosne, Hercegovine, Srbije in Črne gore, da pa bi se hrvatskemu življu teh pokrajin že v naprej zagotovila dalekosežna narodna avtonomija.

Sarkotic: Če sem prav razumel, hoče ekscelenca gen. major grof Clam-Martinic ustvariti nekako »državno deželo« iz vseh teh pokrajin. Z ozirom na Dalmacijo smatram to rešitev za izključeno.

Ako izvamemo Dalmacijo, je vprašanje, ali je mogoče to narediti z ostankom, da bi bile Bosna, Hercegovina, Srbija in Črna gora »državna de-

žela«. V tej stvari je moj zaključek že definitiven. Hrvati in muslimani bi se izrekli proti tej rešitvi in bi postali najnezadovoljnejši element v državi. Tako zvana »državna dežela«, (ki bi seveda morala dobiti to ime!) bi bila nekako to, kar sta sedaj Bosna in Hercegovina t. j. ozemlje, kjer se je izkazalo, da je današnja uprava nevzdržljiva, ker imajo v nji vpliv Avstrija, Ogrska in skupno finančno ministrstvo.

Vprašanje o novem državnopravnem položaju Bosne in Hercegovine bi spravilo na dnevni red nesmotrenost dosedanje upravne prakse. Ta razlog me sili, da ugovarjam proti tej rešitvi.

Kot razvojno pot moram označiti le eno, ki sem jo že omenil.

Dalmacija se mora zediniti s Hrvatsko, formalno bi se moralo proglasiti in izvesti tudi zedinjenje Bosne in Hercegovine s Hrvatsko, čim bi se rešilo upravno vprašanje, ali pa naj bi se te dežele pripojile kot »corpus separatum« k Ogrski.

Glede Srbije in Črne gore predlagam, da se Črna gora in Sandžak priključita k Bosni.

Črna gora je prav za prav naravni podaljšek Hercegovine; narod je isti. Tudi Črnogorci bi se naš privadili, imeli bi neposredno zvezo z Albanijo in morsko obrežje tja do Bojane v svojih rokah. Ostala bi potem še stara, polovico manjša Srbija.

Ali naj se to ozemlje pripoji kot mačvanski Banat k Ogrski, ali pa naj Avstrija in Ogrska rajši uredita to stvar tako, da bi mala Srbija ostala kot vmesna država, o tem bi bilo treba še razpravljati.

Srbija bi se torej morala spojiti z Ogrsko, ali pa ostati samostojna država.

Razvoj, ki ga priporočam, bi morda vodil do cilja, ako se v Hrvatski, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini uvede prava vzgoja. S tem bi se morda tudi drugi nam lažje pridružili. Za sedaj ne vidim v jugoslovenskem in krfskem programu nič drugega kakor bombe, ki so pripravljene, da ogražajo avstrijsko monarhijo.

Krfski načrt (krfska deklaracija z dne 7. julija 1917 op. prev.) se v ničemer ne razlikuje od zadnje jugoslovenske deklaracije (mišljene so izjave po slavnostni praški prisegi 13. aprila 1918).

Nikdar ne smemo dopustiti, da bi Srbi dobili prvenstvo v naših deželah;

to pa bi dobili takoj, ako bi se te pokrajine združile, kajti srbsko prebivalstvo ima v njih večino.

Ako upoštevamo eno in drugo, stojimo pred težkim vprašanjem, ki se more rešiti le z največjo preudarnostjo.

Rhemen: Sedaj se postavim tudi jaz na stališče izvajanj ekselence generalnega polkovnika barona Sarkotića: Dalmacija bo torej pridružena k Hrvatski, Črna gora k Bosni in Hercegovini, Srbija bo vmesna država. Zveza med Hrvatsko in Dalmacijo bo torej ožja.

Toda srbsko gibanje se uveljavlja tudi v Dalmaciji.

Dalmacija je ubožna in potrebuje pomoči; torej mora biti pripojena kakor drugi pokrajini. Hrvatska ji ne more nuditi te pomoči. Hrvatska je bila prej bogata, zdaj pa je pokrajina, ki se finančno bori za lastno eksistenco, torej ne bo zmožna, da bi živela še Dalmacijo.

Ekscelenc gen. polkovnik baron Sarkotić vedno poudarja, kaj bodo rekli Madžari k naši odločitvi. Ta vpliv se gotovo zelo uveljavlja.

Bosna in Hercegovina bi mogli ostati v današnjem razmerju do države, toda Srbija ne more biti nikoli vmesna država.

Ozirati se moramo na to, da niti Hrvatska nima toliko pravic kakor Bosna in Hercegovina. Ti dve deželi bi se morali torej marsičesa odreči, ali pa bi morale druge pokrajine dobiti več pravic.

»Madžari nam ničesar ne dajo, Avstrija se ne briča za nas,« pravijo Hrvati, zato gredo k Srbom, in če bi se ustvarila vmesna država, bi se ravnali po isti taktiki.

Hrvatska ima mnogo srbskih življev, vsa omladina je prepojena s srbstvom, srbo-hrvatska koalicija pa bo Hrvatsko popolnoma pokvarila.

Da se temu napravi konec, moramo aektirati Srbijo in Črno goro; državotvorna misel mora biti temelj presvedbe. To bi bilo mogoče le tako, ako bi se obema državam zagotovil nekak vpliv pri izbiri sredstev; uprava teh dežel na bi morala izhajati iz skupne misli. Zato iščem prehodno kombinacijo, ki bi bila sprejemljiva za obe državni polovici.

Ne morem verjeti, da bi v Dalmaciji in na Hrvatskem izbruhnili nemiri, ako bi se izvedel moj predlog.

Sicer pa mi delamo črte na karti, nismo pa še na koncu vojne.

Mnenje, da bodo imeli tudi drugi pri tem še svojo besedo, se rado poudarja, žalibog, ne le zunaj, ampak tudi pri nas doma.

Ako se te stvari lotimo z odločnostjo, postavimo antanto pred fait accompli (dovršeno dejstvo).

Ne ugovarjal bi popolnoma nič proti predlogu ekselence gen. polkovnika barona Sarkotića, geografično bi bila morda ta rešitev pravilnejša.

Clam-Martinic: Ekscelenc gen. polkovnik baron Sarkotić je večkrat poudaril, da se trudi doseči samo to, kar je mogoče.

Tudi jaz si hočem prizadevati, da bi dosegli, kar je možno.

Po naziranju ekselence gen. polkovnika barona Sarkotića mora biti Dalmacija za vsako ceno pridružena Hrvatski. Moramo pa se ozirati tudi na Avstrijo; nihče ne bo pristal na to, da bi bila Avstrija popolnoma odrezana od Balkana, ako se za to ne ponudi kako enakovredno nadomestilo.

Mi stojimo pred možnostjo, da pridobimo največji prirastek za državo, toda notranje razmere nam branijo, da bi brez dolgega povpraševanja stegnili roko po njem. Toda bojim se, da se v Avstriji ne naide niti en človek, ki bi soglašal s to formacijo.

Ta preuredba dežel v korist Ogrske bi bila morda mogoča po rešitvi avstrijsko-poljskega problema t. j., ko bi se Srbohrvati pripojili k Ogrski, Poljaki pa k Avstriji.

Ali pa bo Nemčija dovolila avstrijsko-poljsko zvezo, je vprašanje.

Na vsak način bi bilo treba iskati take poti, da bi Avstrija ne bila odrezana od Balkana, morebiti bi se morala skleniti nova nagodba, s katero bi se Avstriji priznale iste pravice kakor Ogrski.

Pridružil bi se torej k nazoru ekselence gen. polkovnika barona Sarkotića, če bi se uresničil avstrijsko-poljski program.

V nasprotnem primeru se ne more Avstrija nikoli zadovoljiti s tako formulo.

Mi se ne moremo sporazumeti samo glede ključa; iskati moramo sredstva in pota do nekake etape, ki bi pomenila prehodno stanje in bi bila enako pravična do obeh držav (t. j. avstrijske in ogrske).

(Dalje)

Sven Larsen

Na razvalinah starodavne kulture

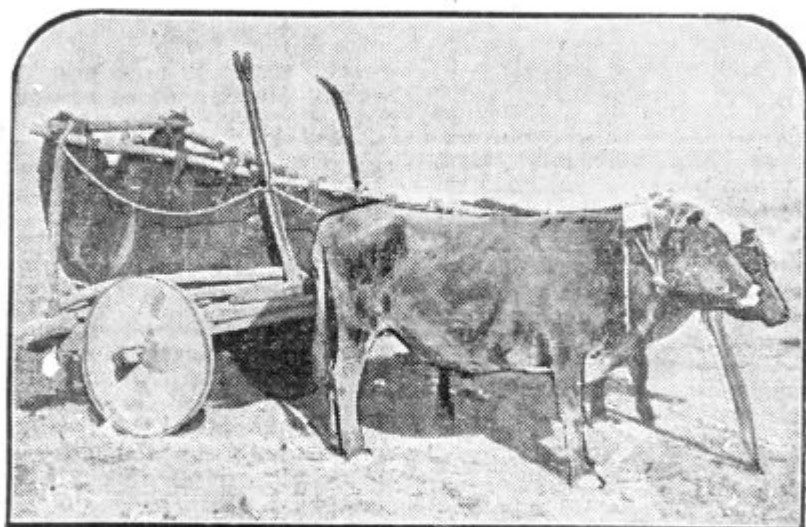
*Hierapolis, Laodiceja, Filadelfeja,
Sardejs*

Če hočemo obiskati zgodovinske razvaline v zgornji Meanderski dolini, moramo sesti na železnico, ki se odcepi v Sökeju ter pelje v Magnezijo. Tam se zopet strnemo z glavno progo, ki sledi izprva zgornjemu Meanderju ter prodira od tam proti osrčju Male Azije.

Kupili smo vozovnico za tretji razred in smo tako imeli priliko preživeti en dan v družbi ljudstva teh krajev.

skala in sneg se je tajal ter kapljal odjemalcem na glavo, a nihče ni rekel žal besede. Nasprotno, vsak se je zavedal dobrot, ki prihajajo od snega in pletenke. Na vsaki drugi postaji je limonadar izstopil, obnovil zalogo vode in pri tem delu mu je pomagala vsaj polovica potnikov.

Meanderska dolina je podobna enemu samemu podolgovatemu vrtu svetlikajočega zelenja, ki se močno odraža od rjave barve plešastih gorskih grebenov. Voda in solnce ustvarjata

Kolovska priprega v Anatoliji

Ni nam bilo žal. Prebivalci so živahnega duha, začno radi razgovor s tujcem, ki ga sprašujejo po tisoč rečeh in še radevolje delijo z njim hrano, ki jo imajo pri sebi. A ne samo v tem primeru, tudi sicer smo imeli dovolj prilike, da smo se uverili o gostoljubnosti tega ljudstva. Potnik se tukaj odpravi na pot z zaboji in omarami, ki se odlože spredaj v vagonu za prtljago. Neki prodajalec limonade je vozil s seboj kar celo trgovino. Glavni predmet njegove prtljage je bila velikanška trebušnata steklenica, ki se je vselej hitro izpraznila, a seveda zopet kmalu napolnila. Vlil je vanjo malo esence, zmešal to s porcijo snega in pijača je bila užitna. Vročina je priti-

tukaj čudeže. Tu so sloviti oljčni gaji, vinogradi in smokvini vrtovi, nasadi duhana in bombaža, ki predstavljajo bogastvo Aidinskega vilajeta. V Aidinu, starem Tralleisu, so našli večje število divnolepih grških kipov iz klasične dobe. Najlepša je bila soha mladeniča, ki se je po vročem tekmovalnem boju ogrnil s suknom, da se odpočije. Umetnina je danes eno najlepših okrasij muzeja v Carigradu.

Proti večeru smo zapustili Gondžeh in nastopili nočno pot proti Hierapolisu, odkoder se potniku odpira razgled na ogromne apnenčaste kaskade na nasprotni strani pogorja. Z velikim trudom smo dobili vodnika in dva osla, na katera smo naložili tovore. Ko je

napočila noč, smo šli na pot. Hodili smo celo uro ob železniškem nasipu, potem smo jo morali vsekati navprek po ravnini. Pred nami ni bilo pota ne steze, sledili smo slepo vodniku, ki se je ravnal po svojem instinktu. Broditi smo morali skozi močvirja, preskakovati potoke, bloditi skozi divjino, kjer nas je ostro zbadal osat. Dvakrat je zgrešil vodnik prehod čez reko. Kljub temu smo napredovali. Opolnoči so na nas zalajali psi. Potem smo zaslišali tožeče glasove vrbove piščali in iz noči se je vsul proti nam sivobeli tok, broječ na stotine ovac. Pastir je radevolje dal zaželjena pojasnila in malo pozneje smo prišli v vas Jurukov z revnimi ilovnatimi bajtami. Ljudje so spali na prostem kar na tleh ali pa na visečih lesah.

Takoj za kočami se je začelo ozemlje strmo vzpenjati. Dosegli smo gričevit hrbet iz belega apnenca. Živali so hrople in slednjič popolnoma obtičale. Na noben način se niso dale spraviti dalje. Polnoč je minula! Na levi je bobnel hudournik z vročo vodo, na desni se nam je odpiral pogled kakor na ledenik. Imeli smo vtis, kakor da stojimo pred gorskim potokom, ki se je spremenil v apnenčasto grivo in je pokrnil grapave zajede visoke doline. Morali smo tovore preložiti, vzeti vsak svoje na lastne rame in tako nastopiti zadnji kos poti do Hierapolisa. Pri tem so nam dobro služile naše žepne svetiljke. V prvih jutranjih urah smo dospeli na cilj in ker smo bili zelo trudni, smo legli kar na še tople skale.

Hierapolis je nastala ob čudovitem studencu, ki je bil v starem veku posvečen boginji Kybeli. Topla voda (32 stopinj C) vsebuje ogljikovo kislino in apnenec. Ogljikova kislina se razpusti v zraku, apno pa se vlega in strjuje. Tako je v več tisočletjih nastal prostoren plato, ki meri skoro 3 kilometre v dolžino in se dviga kakih 160 m nad ravnino. Eumenes II. iz Pergamona je tukaj položil temelje za mesto. Za Rimljanov se je mesto razcveto in je celo postalo slavno zaradi zdravilnih vrelcev. Zdaj ni več mesta, studenec pa še vedno teče. Voda prihaja iz tal v bližini rimskega gledališča, se izliva v ribnik ter odteka v več potokih. Potoki pa se zopet ustavljajo v kotlinicah in izgledajo kakor ogromne gobe. Kar ostane, se zliva po rebrih. Slapovi postanejo krasni, ko se zliva-

jo po kamenju in se blišče v belkasti, rdečkasti, sivkasti ali sinjkasti barvi. Takšna prirodna čudesa najdemo kvečjemu še v Yellowstoneškem parku v Ameriki.

Preden se je zdanilo, smo bili že zopet na nogah. V bližini smo našli bistri potok s toplo vodo. Na njegovih bregovih so cveli velikanski oleandri, čijih strupeni cvetovi so razširjali omanen vonj. Zada pa se dvigajo impozantne rjavkasto pobarvane razvaline rimskih toplic. Prehodili smo jih in dospeli do rimske glavne ceste, ki se vleče premočrtno po visoki ravnini. Tu stoje ostanki antičnih stavb. Ribnik, kamor se izteka topla voda, tvori majhen muzej zase. Zelenkasto svetlikajoče arhitekture leže na dnu vode. Bil je tako vabljiv in mikaven prizor, da smo se kar slekli in okopali. Prav dobro ohranjeno je rimsko gledališče, ki je na samotni nad dolino in zre na visoke vijugaste grebene proti obzorju. Ta dojem ostane človeku v neizbrisnem spominu.

V pismu apostola Pavla Kolosijcem se omenjajo tudi kristjani iz Hierapolisa. Večjo vlogo od krščanske občine pa je igrala Laodiceja. To antično mesto je bil naš prihodnji cilj.

Pohod čez vročo ravnino nazaj v Gondželi je postavil našo odpornost na trdo preizkušnjo. Napol izžejani in popolnoma izčrpani smo se vrnili po triurni pešhoji h kolodvoru in naša edina želja je bila, najti senčico pod platanami in dati počitka trudnim udom. Nekaj novega za nas je bil koncert tisočerihi na drevesu sedečih škrlatov, ki so tako peli, da ni bilo misliti na odmor. Trudni, kakor smo bili, smo pa vendar zaspali.

Popoldne smo obiskali Laodicejo, čije skromne razvaline leže na visoki ravnici nad Gondželijem. Tu še niso zastavili krampov. Razvaline pa so že raznesle in porabili kamenje za gradnjo železnice. Ta lega je za mesto nepopisno lepa! To je kakor pločnik za grad, odkoder ima pogled prosto pot na vse strani v daljavo. Danes je kraj popolnoma zapuščen. Sedli smo na vrhne stopnice razpadajočega gledališča in smo odprli knjigo ter začeli čitati poglavje iz Razodetja, kjer stoje besede, namenjene kristjanom v Laodiceji: Poznam tvoja dejanja, vem, da nisi ne vroč ne mrzel. Ah, ko bi bil vroč ali mrzel! Ker si pa mlačen in

niči vroč, niči mrzel, če bom izpljunil iz mojih ust! Ta pretnja postane tukaj spričo puščobe v okolici nekam pomembna.

Zvečer nas je pripeljala železnica v mesto Denisli. Ker smo zadnje dni močno trpeli, smo bili zelo trudni. Imeli smo malo za jesti, slabo vodo in tudi spanca si nismo mogli privoščiti v tišti meri, ki bi jo zahtevali napor. Navdušenje se je precej poglelo. In vendar smo imeli pred seboj še dva kraja, Filadelfejo in Sardeis. Oba ležita v vzporedni dolini Hermosa.

V hladu naslednjega jutra smo se odpeljali z avtomobili nazaj v Gondželi, sledili smo Meanderju do njegovih vrelcev, prelezli smo dva prilično visoka gorska prelaza. Potem smo prišli v Alašehr. Rabili smo do tja pet ur. Kar prenesejo avtomobili na anatolskih tleh, meji že na čudežnost. Toda šoferji so premeteni ljudje, ki obvladajo težave z največjo hladnokrvnostjo. Na živce sopotnikov se nihče ne ozira. Če je že vožnja po teh krajih sama na sebi umetnina zase, pomenijo ovire, ki se vozilom in potnikom stavijo v bran, nedvomno še večje težave. Promet oskrbujejo v glavnem kamele, ki gredo druga za drugo, po pet v eni vrsti. Pred kamelami pa navadno stopa osel. Kadar se pojavi avtomobil, nastane v karavani zmešnjava in vodja karavane strahovito kolne. Skoro še slabše je s kmeti, ki so na poti v trgovska središča. Kmetje so tako zmešani, da drve naravnost pod avtomobil.

Alašehr stoji na mestu nekdanje Filadelfeje, takisto ene izmed prvih krščanskih občin. Mesto so kot zadnjo bizantinsko posest v Mali Aziji osvojili l. 1390. Turki. Dobro ohranjeni zid, ki obdaja mesto, je mnogo preširok. Tople žveplene kopeli dajejo kraju neko veljavo.

Odtod smo se z železnico peljali v Sardeis. Tudi na kristjane tega nekoč tako slovitega mesta stoji v Razodetju poslanica. Kdor stoji v žareči vročini na zaprašenem kolodvoru in se ozira kvišku proti nazobčastemu gradu na gori, koder se je nekoč razprostiralo mesto, občuti tukaj močnejše nego kjerkoli resnico o minljivosti stvari. Sardeis je bilo nekoč središče kraljestva Lidov, ki so dosegli pod Krezom vrhunec blaginje. Perzijci pa so kralja l. 546. pr. Kr. strmoglavili, potem ko so ga oblegali na njegovem gradu in

ujeli. Prislovično je bilo bogastvo tega mesta; iz peska Paktolosa so kopali zlato.

Sledili smo strugi male rečice in dospeli na zapadno plat gore, kjer stoji ameriški dom za ekspedicije. Globoko doli v globeli se dviga po l. 1910. izkopani tempel Artemide, dar tako rekoč ameriških raziskovalcev. Velikanske količine gruča so morali odstraniti, da so prišli do njega. Tako je vstalo helenistično svetišče v vsej krasoti. Od osmih jonskih stebrov na vzhodnem delu stojita še dva osemnajst metrov visoka iz belega marmorja. Njuna kapitelta sta krasna. Na žalost se je eden zaradi potresa premaknil in stoji poševno na stebrih. Ostali stebri dosežejo višino desetih metrov. Odlomljeni so. Večino kapiteljev so našli. Od zidarskega dela sto metrov dolgega svetišča vidimo ostanke v še nad štiri metre visokih zidinah. Našel se je tudi liđijski napis v aramejskem prevodu, kateremu prisojajo jezikoslovci veliko važnost.

Dom za izkopavanje nam je nudil streho za eno noč. Sledečega jutra smo se povzpeli na goro, kjer je stal grad. Na vrhu so se ohranili še ostanki nekakšnega kaštela. Ob vznožju pred njino je še videti ostanke stadiona in gledališča. Tukaj smo se poslovili od razvalin Male Azije, ki po raznovrstnosti prav nič ne zaostajajo za znamenitostmi stare Grške.

Če odpre človek svoje zapiske po tolikem času in ogleduje slike, ki jih je zadržala njegova kamera, kakšne doživlja občuti posredstvom popisanege papirja in bežno ujetih slik! Vsak je mislil, da se je na to potovanje dobro pripravil, a glej, šele zdaj spoznavamo, da je treba stoprav začeti s študijam antike. In v tem spoznanju tiči prav za prav vsa velika vrednost našega potovanja.

KDO JE DEDIČ?

Nikola Bizumović, rojen v Rumi, je umrl v Londonu l. 1906. Izumil je strigalo, ki se rabi dandanes po brivnicah vsega sveta in ki je menda vrolu nekaj milijonov funtov šterlingov. Tega imetja ni doslej nihče zahteval. Anoleška vlada je nedavno prosila jugoslovensko, naj poišče iznajditeljeve najbližje sorodnike. Poizvedba seveda ni bila brez uspeha. Dve sto oseb, bodi iz Rume, bodi iz sosesčine, se je prijavilo. Sedaj treba samo dognati stopnjo sorodstva.

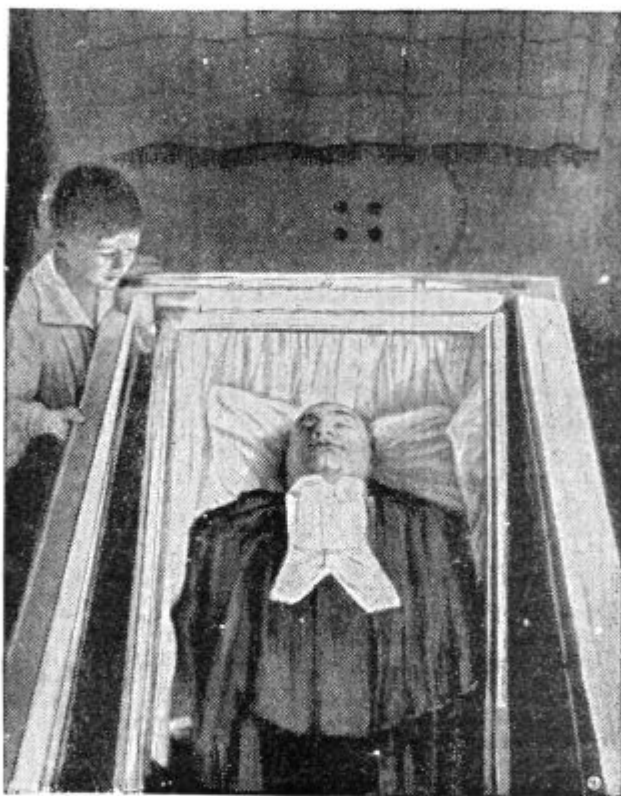
Kako je umrl Enrico Caruso

Smrtna bolezen Enrica Carusa je bilo septično vnetje prsne mrene, ki je zahtevalo ponovno kirurške operacije. Umetnik je pač slutil resnost svojega stanja, ko je izrazil željo, da hoče umreti na domači zemlji. Zato so ga prepeljali v *l'oriento*, kjer se je navidezno popravil. Toda bolezen je prodrla že v vse dele njegovega sicer močnega

apparata iz opere »Marta«. Hitela je gori v sobo in videla pevca z razprostrtimi rokama poleg glasovirja. Sijaj božanske sreče je obseval njegov obraz, ko so izzveneli zadnji toni znamenite arije.

»Doro, Doro, ali si čula?« je zaklical. »Zopet pojem. Pojem kakor še nikoli.«

In pričel je z veseljem delati načrte za bližnjo sezono. Pred seboj je videl

Balzamirano truplo Enrica Carusa, ki ga v prisotnosti intimnih pokojnikovih prijateljev vsako tretje leto preoblečejo po najnovejši modi

telesa in ker ni hotel ubogati zdravnikov in bolničarjev, je bil vsak trud zaman. Usoden za njegovo zdravje je bil zlasti obisk razvalin v Pompejih. Bled in izmučen se je jedva vrnil v svoj hotel.

Drugo jutro je bil zopet navidezno popolnoma osvežen. Opoldne je šel v svojo delovno sobo na skušnjo. Njegova žena Doroteja je sedela na terasi pod njegovim oknom. Nenadoma je začula Carusov glas. Zapel je arijo »M'

v duhu široki oder Metropolitan opere in slišal navdušeno priznanje občinstva. Niti on niti njegova žena nista slutila, da je bila arija iz »Marte« njegov labodji spev, da bo njegov glas že v nekaj dneh utihnil za vedno.

Ponoči ga je popadla zopet mrzlica. Doroteja je nenadoma brzojavila znanima rimskima zdravnikoma Josipu in Rafaelu Bastianelli. Naj prideta takoj v *l'oriento*. Zdravnika sta ga pregledala in odredila njegov takojšnji pre-

voz v Rim. Dva dni nato se je oblekel Caruso — imel je 40 stopinj vročine — za svoje zadnje potovanje prav tako skrbno, kakor da bi bil šel na običajno popoldansko pohajkovanje po avessijah. S klobukom postrani se je vlekel v pristanišče, ko pa je došel v napoljski hotel Vezuv, so postale njegove bolečine tako silne, da je bilo izključeno nadaljno potovanje v Rim. Usoda je hotela, da je umrl v svojem rojstnem mestu.

Naslednji dnevi so bili za njegovo ženo dnevi muke in skrbi. Nekdo ji je odkrito povedal, da za Carusa ni več rešitve. Z vso energijo si je prizadevala, da ostane mirna, saj je šlo vendar za to, ali naj se na bolnišnici izvrši operacija ali ne. Operacija se ji je zdela edina možnost za podaljšanje njegovega življenja. V trenutku, ko je odprla vrata v bolnikovo sobo, da bi poklicala zdravnika, je stopil prednjo zdravnik in rekel: »Gospa ne upamo izvršiti operacije — njegovo življenje je na koncu.«

Obupano je gledala v sobo. Eden zdravnikov je stal ob vzglavju postelje. Izraz na zdravnikovem obrazu ji je velel, naj poklekne ob Carusovi postelji.

»Doro, ne morem več dihati,« so izgovorile njegove ustnice.

»Saj ni nič hudega, Rico,« ga je tolažila. »Saj je vse v redu s teboj, dragi.«

»Doro,« je prosil, »ne pusti me umreti.« In njegove oči so iskale pomoči v njenih.

»Saj vendar ne bo umrl?« je zaklicala, prevzeta od nenadne slutnje, zdravniku, ki je v odgovor rahlo položil bolnikovo roko na posteljno odejo in se obrnil.

Grozen krik je prekinil tišino — vzklík človeka, ki čuti, da se pogreza v temo. »Doro... Doro! Do-ro!« je kričal in umrl...

Tako je umrl Caruso — v pravem času, kajti bil je človek, ki ne bi bil mogel prenesti kritike in pozabe — usode umetnikov, ki ne zapuste pravočasno odra. Ljubil je življenje tako silno, da se je poslovil od njega z mozeg pretresajočim krikom.

SVETI PLES V TIBETU

Dr. Jos. Rock, načelnik ameriške ekspedicije v Junanu in Tibetu, je prinesel s poti zanimivih svetlopišev ter opisov. Med drugim je v samostanu Šoni (kitajska pokrajina Kansu) videl nevsakdanje ples. »Po teh pripravah se je pripodila vražja drha. 8 živih okostnjakov, ki predstavljajo duhove rajnih. Njih rajanje nima zveze z budhistovsko vero, temveč je ostanek čarovanja. Za njimi nastopi lik Jame, ki je bog smrti, vladar podzemskih predelov. Jama se pojavi na vrhu stopnišča v velikolepni opravi, izprevezeni z zlatimi zmaji. Pleše počasi vrh stopnic, nato se odmaje po njih na dvorišče, medtem ko godba peklensko udelava. Za njim pritavajo tri osebe z grozljivimi naličnicami. Zatem pride 17. drugih plesalcev. Vsi vragovi skupaj, 21 po številu, se kličejo »bova«. Poglavitnemu se pravi Gombo, to je pošast s 6 rokami; druga je Bal-den Lhamo, srepa boginja, žena Sive. Iz ust izbrusi truplo sina, ki ga je božda požrla. Nezadovoljen z britansko vladavino v Tibetu, je lama v Lhasi pred leti izjavil, da je angleška kraljica utelešena demonska božica.

Popravi: V zadnji številki šinaj na str. 593 v uvodu članka »Ognjenik Santa Maria«: »ki je v začetku novembra« in ne septembra!

Današnja umetniška priloga

»Kroparski žebjar« po originalu Slavka Vengarja, znanega mojstra v Radovljici

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljčeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir, FRANCIJA mesečno 4 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron, AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Slavko Venger

Kroparski žebjar